

Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake" 1941

<https://hdl.handle.net/1874/9557>

JAARBOEKJE
VAN HET
OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP
„NIFTARLAKE”
1941

ELECTR. DRUKKERIJ H. J. SMITS
OUDÉ GRACHT 231 — UTRECHT.

L. S.

Aan twee gevaren is dit jaarboekje ontkomen; aan dat van schaarschte aan auteurs en aan dat van schaarschte aan papier. Het eerste was een verrassing voor de redactie-commissie, het tweede voor den drukker.

Vele periodieken mogen thans niet meer verschijnen, maar ons jaarboekje blijkt in dezen tijd van bezuiniging het papier waard te zijn en ook niet gemist te kunnen worden. Dit is wel een voldoening voor hen, die het samenstelden, wier hulp ook steeds hoogelijk wordt gewaardeerd.

Het jaarboekje van 1942 wordt aan hun zorg in het bijzonder aanbevolen, want dan bestaat ons genootschap 30 jaar en dient het feestelijk voor den dag te komen. Stellig zullen vele schrijvers willen samenwerken tot het verkrijgen van een passend feestgewaad.

DE REDACTIE.

BESCHERMHEER.

Jhr. Mr. Dr. L. H. N. BOSCH RIDDER VAN ROSENTHAL.

BESTUUR.

Dr. Mr. J. W. VERBURGT, Wassenaar, *Voorzitter*.
Mej. W. F. GREVENSTUK, Baambrugge, *Secretaresse*.
J. D. BASTERT, Breukelen, *Penningmeester*.
G. J. WEIJLAND Jr., Loenen a.d. Vecht, *Bibliothecaris*.
Pastoor A. E. RIENTJES, Maarssen.
L. SCHIETHART, Vreeland.

Dagelijksch
Bestuur.

E. G. WENTINK, te Naarden.
Dr. J. J. F. STEIJLING, te Maartensdijk.
J. TROUW, te Abcoude.
Jhr. Dr. L. H. QUARLES VAN UFFORD, te Breukelen.
A. H. DOUDE VAN TROOSTWIJK, te Breukelen.
Ir. J. LOEFF, te Oud-Loosdrecht.
Pastoor L. J. VAN DER HEIJDEN, te Utrecht.

REDACTIE JAARBOEKJE.

Dr. Mr. J. W. VERBURGT, te Wassenaar.
Pastoor A. E. RIENTJES, te Maarssen.
Mej. W. F. GREVENSTUK, te Baambrugge.

LEDEN.

Aalsmeer.

H. Bax.

Abcoude:

Mr. S. P. Baron Bentinck.

Ds. F. L. van Duykeren.

Dr. J. H. van Gortel.

W. F. Pape.

Deken J. C. Rooswinkel.

Ph. W. Timmer.

Mr. J. H. des Tombe.

J. Trouw.

Amerstoort:

G. Adriaans.

Amsterdam:

O. L. van der Aa.

A. J. Boom.

H. Booy.

Prof. Dr. K. H. Bouman.

K. H. Broekhoff.

Mr. A. le Cosquino de Bussy.

Fr. Duyvensz.

P. A. Kater.

Koninklijk Oudheidkundig

Genootschap.

W. van Leuven.

J. H. Roosenschoon.

Corn. S. Smits.

Mr. P. G. van Tienhoven.

Baambrugge:

Mevr. H. G. Geursen-Blaauw.

Mej. W. F. Grevenstuk.

Mej. E. van der Lee.

Ds. P. Six Dijkstra.

Baarn:

P. E. Tegelberg.

Batavia:

Prof. Dr. A. Grevenstuk.

Bilthoven:

W. P. Maclaine Pont.

Mevr. A. W. Maclaine Pont-
Stork.

Blaricum:

M. Raven.

Breukelen:

Dr. M. H. J. Adels.

Mej. I. I. de Balbian Verster.

J. D. Bastert.

Mevr. C. H. Breen-Parker
Verboom.

Pastoor J. van der Burg.

Mevr. de Wed. A. H. Colen-
brander-Hoekstra.

C. Colenbrander.

J. W. Colenbrander.

J. W. G. Cornet.

A. H. Doude v. Troostwijk.

F. J. de Freytag.

Mr. H. C. L. van Ginkel.

E. de Graaf Wz.

Herm. v. d. Grift.

Mej. Mr. E. A. Haars.

A. van der Horst.

E. B. van Julsingha.

J. Kasteleijn.

Mevr. de Wed. C. W. Matthes-
Varossieau.

Hans Matthes.

J. Molenkamp.

Mevr. M. M. Overhoff-
Nieuwenhuys.

Mej. W. M. Parker Verboom.

Prof. Dr. J. G. Remijnse.

Jhr. Dr. L. H. Quarles van
Ufford.
Jhr. Mr. H. H. Roëll.
Dr. K. de Snoo.
E. G. Verkade.
Gerbrand Vis.
H. M. Vlug.
Mevr. A. Vor der Hake-Boer.
C. W. de Vries.
H. L. Wolters.

Bussum:

J. Ahrend.
Mevr. Ahrend-Gemund.
J. G. Nordemann.
Bern. L. van Ogtrop.
J. Schermer.

Culemborg:

A. A. van Bemmelen.

Doorn:

Jhr. J. K. Lampsins van den
Velden.

Driebergen:

Jhr. P. P. de Beaufort.

's-Graveland:

Dr. L. A. Boéré.
G. Bonga.
Mr. D. J. A. Baron van
Harinxma thoe Slooten.
G. Graaf Schimmelpenninck.

's-Gravenhage:

G. C. Ansoul.
A. A. ten Broek.
Bureau der Rijkscommissie
voor de Monumenten.
Jhr. Mr. C. Dedel.
Mevr. Marie C. van Zeggelen.

Groningen:

Pastoor F. J. Schoemaker.

Haarlem:

C. Maarschalk.

Hilversum:

D. de Bree.
Dr. J. van Bruggen.
Deken H. F. Frank.
J. Kardux.
Generaal-Maj. E. Luden.
C. Metzelaar.
J. M. Smorenburg.

Kortenhoef:

J. E. van Nes van Meerkerk.
De Stichting „Curtevenne”.

Krommenie:

P. van Walbeek.

Laren: N.H.

R. W. C. Baron van Boetzelaer
D. van Lankeren Matthes.

Leersum:

Ph. van Alfen.

Loenen:

G. J. Dokkum.
Mr. W. I. Doude van Troostwijk
C. de Joncheere.
Dr. M. A. de Jongh.
J. M. C. van Kempen.
H. A. P. M. Tervooren.
G. J. Weijland Jr.

Loenersloot:

Ir. E. Middelberg.

Loosdrecht:

Mevr. Wed. Mr. F. van
Beusekom- van Foreest.
Mr. R. H. Erdmann.
Mr. Dr. N. J. C. M. Kappeyne
van de Coppello.

Mevrouw Kappeyne van de
Coppello.
Ir. J. Loeff.
L. H. Sondaar.
Jhr. Q. J. van Swinderen.
W. J. Voogsgeerd.
Dr. C. W. van Wieringen.

Maarssen:

T. P. Alta.
Mevrouw Alta-Osieck.
Mej. Dr. Sj. Hoekstra.
J. Homan van der Heide.
Mevr. Wed. Ir. F. W. J. Hupkes
van der Elst.
Ds. A. v. d. Kooy.
M. Oskamp.
Pastoor A. E. Rientjes.
Mr. H. J. Scheuer.
J. N. Servaas.
H. P. Vader.
H. A. Verwoolde.
Wybren Wijmstra.
Mevr. P. C. Zindel-Odé.

Maarsseveen:

Jhr. J. Huydecoper van
Maarsseveen.
C. J. Rijsterborgh.

Maartensdijk:

Dr. J. J. F. Steijling.

Naarden:

Dr. G. Verburgt.
E. G. Wentink.

Nederhorst den Berg:

H. Jong.
J. Kremer.
J. J. F. Krol.
Mevr. C. A. Pos-Kofoed.

Nieuwersluis:

B. H. Blankenberg.

Mevr. Wed. Th. W. Blijdenstein.
Douair. A. Baron de Girard de
Milet van Coehoorn.
Mej. W. L. van Notten.

Nigtevecht:

C. Hennipman.
J. M. H. Hopman.
G. A. van Wees.

Noordwijk:

Dr. F. C. Wieder.

Nijmegen:

H. J. van 't Lindenhout.

Oegstgeest:

G. A. A. Middelberg Wz.

Oosterbeek:

Mr. E. van Beusekom.

Overveen:

J. D. Brand.

Putten:

Mr. J. H. N. A. Doude van
Troostwijk.

Rossum:

A. F. van Goelst Meijer.

Rotterdam:

J. N. Bastert.
Bibliotheek der gemeente
Rotterdam.
Jhr. P. H. A. Martini Buys.

Rijswijk (Z.H.):

W. H. Geertsema.

Simonshaven:

Ds. H. E. Stegenga.

Soest:

Mr. A. L. des Tombe.

Tienhoven (U.):

T. van 't Einde.
A. A. van den Hoorn.

Utrecht:

J. B. P. Biegelaar Jr.
Dr. J. H. Bolhuis.
A. P. N. den Daas.
R. van Gaasbeek.
Pastoor L. J. v. d. Heijden.
Jhr. Dr. B. M. de Jonge
van Ellemeet.
Historisch Genootschap.
P. Jungblut.
H. van der Lip.
Mevr. J. van der Lip-Kibbeling.
A. Ph. Ridder.
Mevr. E. W. Ruwers-Becker.
Mr. W. C. Schuylenburg.
H. J. Smits.
F. W. G. Théonville.
Dr. H. van der Vuurst de Vries
W. F. C. van Woerden.
Dr. Jac. Zwarts.

Velp:

V. L. Baron v. Boetzelaer.

Vreeland:

K. M. J. de Cleyne Brem.
L. Schiethart.

Wassenaar:

Dr. Mr. J. W. Verburgt.

Weesp:

W. A. van Dockum.
L. A. Houtman.
H. de Kloet.
G. Lindeboom.

Weesperkarspel:

Wim van Klaveren.

Wijk bij Duurstede:

B. Schoenmaker.

Zandvoort:

Mej. A. G. Pos.

Zeist:

Ds. G. G. J. Bleeker.
J. A. Lantsheer.

Zuilen:

Ds. P. C. de Groot.
J. Th. van der Laan.

Zunderdorp:

Mevr. Ds. J. A. Gerth van
Wijk-Bastert.

DONATEUR.

Dr. H. Th. 's JACOB, Huis ter Heide, Zeist.

IN MEMORIAM.

J. D. M. BIANCHI, te Breukelen.
J. P. B. BIEGELAAR, te Utrecht.
G. C. HOEKSTRA, te Breukelen.
C. L. HEEK, te Hilversum.
Th. J. HOUTMAN, te Weesp.
Mr. W. B. WESTERMANN te Maarsssen.

Jaarverslag.

Woensdag den 26-sten Juni 1940 had in Hôtel „De Kampioen“ te Nieuwersluis de 28-ste Jaarvergadering plaats.

Aanwezig waren volgens presentielijst 14 leden, die door den Voorzitter hartelijk welkom werden geheeten.

Bij al hetgeen in deze sombere tijden neerdruckte, achtte hij het een gelukkig feit, te kunnen constateeren, dat in onzen kring geen overledenen te betreuren vielen, en ons Genootschap dus geheel intact gebleven was.

Het Jaarverslag werd uitgebracht door de Secretaresse en zonder verdere bespreking goedgekeurd.

De Heer Wymstra deelde in aansluiting op hetgeen over het torenuurwerk van Maarssen was voorgelezen, nog mede, dat helaas de wijzerplaat op moderne wijze gerestaureerd was.

De Voorzitter zeide, ditmaal op de agenda voor de Vechtcommissie geen bijdrage verzocht te hebben, doch hij hoopte, dat deze eventueel dan later weder gevraagd zou kunnen worden.

Als Commissie voor het nazien der rekening van den Penningmeester werden gekozen de Heeren J. Molenkamp en Ir. J. Loeff.

De Heer Bastert bracht verslag uit over den stand der kas, waarbij bleek, dat het saldo bedroeg f 104.10. De rekening werd accoord bevonden en op verzoek van den Heer Molenkamp werd de Penningmeester met dank voor zijn keurig beheer gedéchargeerd.

Omtrent het houden eener excursie onder de thans buitengewone oorlogsomstandigheden werd een langdurig overleg gepleegd. De Heer Dr. Jac. Zwarts wilde in de buurt blijven, de Heer Pastoor Rientjes stelde voor te gaan naar Museum Sypesteyn, te combineeren met een tocht op Loosdrechtsche Plassen, waarbij de Heer Zwarts zich aansloot.

De Heer Molenkamp stelde voor Amersfoort, de Heer Bastert eveneens, terwijl de Heer Wymstra de plassen wilde combineeren met oude buitens in 's Graveland.

Dan opperde de Heer Trouw, Amsterdam met Paleis en Nieuwe Kerk, en een rit door de stad met Jan-Pleizers. Amsterdam is het minst risquant in dezen tijd en wat de reisgelegenheid betreft, het gemakkelijkst te bereiken. Allen stemden

hiermede in en met 13 voor en 1 tegen werd besloten excursie te houden en als doel Amsterdam te kiezen.

De Commissie van voorbereiding zou dan weder bestaan uit de Heeren Verburgt, Bastert, Trouw en Wymstra.

Verder werd overeengekomen, weder een Jaarboekje te doen verschijnen. Al dadelijk werden een paar bijdragen toegezegd.

De Heer Zwarts zou gaarne willen doen nagaan, of er onder de niet op de Jaarvergadering aanwezige leden personen zijn, die ook eens een artikel zouden willen inzenden. Besloten werd, na eenige bespreking, dat de daarvoor in aanmerking komende leden zullen worden aangeschreven met verzoek, een artikel bij te dragen. Voorzitter en Secretaresse zullen dit besluit uitvoeren.

De Heer Bastert bracht nogmaals evenals vroegere keeren, met klem naar voren, dat men probeeren moet, nieuwe leden te werven, waarna de Voorzitter deze korte, doch geanimeerde vergadering, met dank aan allen, die waren opgekomen, sloot.

Op Donderdag 25 Juli daaraanvolgende had een zeer geslaagde excursie plaats, waaraan plm. 60 dames en heeren deednamen. Zonder twijfel hebben alle leden het interessante verslag daarvan, gegeven door den Heer G. Adriaans, met een teekening van zijn hand versierd, met zeer veel genoegen in ons laatste jaarboekje gelezen. Voor de deelnemers deed dit artikel de herinneringen der excursie weer herleven.

Het Jaarboekje kwam uit met zeven bijdragen, dank zij het verzoek aan de leden, hetwelk lang niet te vergeefs is gebleken. Dat de inhoud hiervan de belangstelling had ook van personen buiten onzen ledenkring moge blijken uit het feit, dat de Secretaresse het verzoek kreeg, een der cliché's beschikbaar te willen stellen voor een afdruk in het blad „Heem-schut“, waarin een zeer waardeerend artikel over ons jaarboekje een plaats vond.

Het ledental slonk helaas dit jaar met enkele personen, zoodat we momenteel 176 leden rijk zijn. Ik zou Uw aller medewerking willen inroepen om onzen kring uit te breiden, want het zou aardig zijn om bij ons dertigjarig bestaan, als we dat volgend jaar zouden mogen vieren, de 200e ingeschreven te hebben.

Ik moge dit verslag besluiten met de beste wenschen voor den bloei van ons Genootschap!

Baambrugge, Juni 1941.

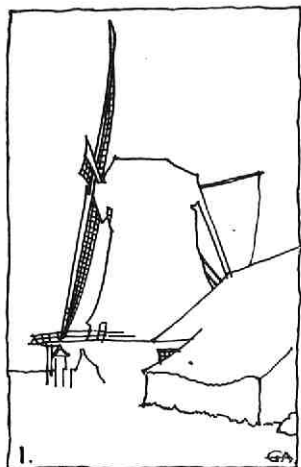
De Secretaresse:
W. F. GREVENSTUK.

Staat van Ontvangsten en Uitgaven over het 29e Genootschapsjaar 1940—1941.

ONTVANGSTEN:		
Batig saldo		f 104.10
Contributies:		
voor 1940 2 leden	f 5.—	
voor 1941 176 leden	" 440.—	
2 leden à f 5.—	" 10.—	
2 donateurs à f 5.—	" 10.—	
		" 465.—
Verkochte Jaarboekjes		4.50
Gekweekte rente		0.80
		f 574.40
UITGAVEN:		
Jaarboekje 1940		f 367.21
Incassokosten, drukkosten, zaalhuuur en reiskosten, porti, enz.		" 91.76
Contrib. Bond Heemschut		" 7.50
Id. Stichting „Curtevenne"		" 2.50
Excursie 1940:		
Uitgaven	f 99.43	
Ontvangsten	" 90.—	
Nadeelig saldo —————		" 9.43
Batig saldo		" 96.—
		f 574.40

De Penningmeester:
J. D. BASTERT.

Excursie 1941.

Op Dinsdag 25 Juli van dit jaar had de jaarlijksche excursie plaats. Er was ditmaal een enorme belangstelling voor dit uitstapje. Meer dan honderd deelnemers!

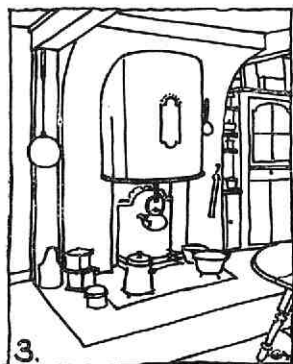
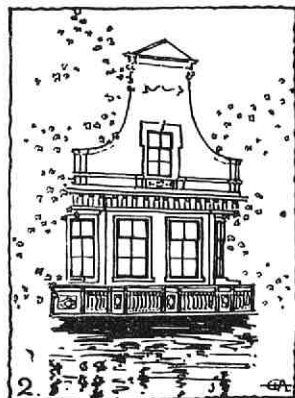
Trots deze groote belangstelling waren de goden dien dag niet met ons. Van het begin tot het einde van den tocht heeft het geregend. Gelukkig heeft dit echter aan de goede stemming geen afbreuk gedaan. Geen wonder, want het programma van deze excursie was buitengewoon belangrijk, zoodat het slechte weer gauw was vergeten.

Evenals vorig jaar was het weer verzamelen vóór het stationsgebouw van de Noordhollandsche tram te Amsterdam. Vandaar deed een korte wandeling ons op den steiger belanden van de boot, die ons naar Zaandam bracht. Jammer, dat tijdens den boottocht het zicht niet beter was. Bij helder weer valt gedurende dezen boottocht zoo volop te genieten van het heerlijke polderland. Bij aankomst te Zaandam stonden autobussen gereed, die ons naar Koog-Zaandijk, het doel van de excursie, brachten.

Op het programma stonden 3 bezienswaardigheden. Ten eerste het Molenmuseum, ten tweede de Zaausche Oudheidkamer en ten derde de oliemolen „Het Pink”. Daar tusschenin kwam nog een zeer aangename verrassing, waarover straks meer.

De beschrijving van de bezichtiging der beide musea en van de molen brengt uw verslaggever in moeilijkheden. De grootte van het gezelschap maakte splitsing noodzakelijk. Zoo toog het ééne gedeelte van het gezelschap naar het Molenmuseum en het andere deel naar de Oudheidkamer om daarna in omgekeerde volgorde deze instellingen te bezoeken. 't Was dus

onmogelijk voor mij om overal bij tegenwoordig te zijn en ik maak mij sterk, dat de ééne groep bij de rondleiding wel wat anders te hooren heeft gekregen dan de andere, want onze gidsen waren goede gidsen, die leefden voor hun werk, het verzamelen van gegevens en voorwerpen betreffende het molenleven en de historie van de Zaanstreek en het waren geen automaten, die een van buiten geleerd lesje afdraaiden. Bovendien hebben wij veel, zeer veel gezien. Daarbij komt dan nog mijn aangeboren afkeer om den geheelen dag met papier en potlood te loopen. Alles bij elkaar maakt het mij onmogelijk om een waarheidsgetrouw verslag te maken, zoodat ik het geachte lezer, met U op een accoordje moet gooien. Het schamele beetje, hetwelk ik onthouden heb (we schrijven vandaag al 23 October '41) zal ik voor U opschrijven. Ik ben er mij van bewust tekort te schieten in mijn plicht. Gaarne wil ik echter van mijn kant al het mogelijke doen om U tevreden te stellen, daarom wil ik na het excursie-verslag bij wat plaatjes U wat vertellen over het „Zeg het met molenwieken”. Dit ter vervanging van het vervelend wordende „Zeg het met bloemen”.

Onze groep ging eerst naar het Molenmuseum. De wandeling er heen voerde ons door een prachtig parkje, hetwelk in deze streek, waar haast alles door de fabrieken wordt opgeslokt, aangenaam aandeed. In het Molenmuseum werden wij ontvangen door de Heeren Boorsma en Honig. De heer Boorsma kende ik reeds van naam. In mijn bezit was een door hem geschreven boekje over „Oud Zaanisch molenleven”. Een ieder, die zich wil verlustigen in echte Zaanse humor, kan ik dit boekje ten zeerste aanbevelen.

Toen ik den heer Boorsma vertelde, dat ik een verslag van de excursie moest maken, was hij dadelijk zoo vriendelijk om mij een boekje over de

vereeniging „De Zaausche Molen” ter hand te stellen. Aan dit boekje ontleenen wij de volgende bijzonderheden:

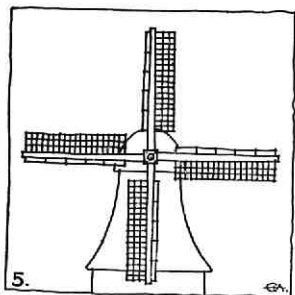
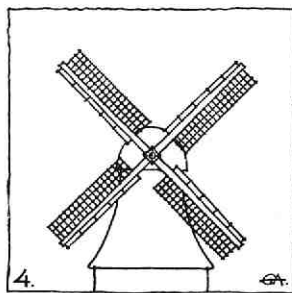
Het oude gezegde:

*„De wind, de wind is 'smulders vriend,
zijn molen moet er door malen,”*

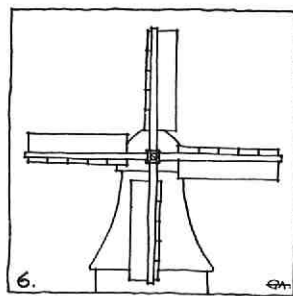
klinkt heel aardig, maar kan in z'n tegendeel veranderen. Menige molen ging door den wind ook ten gronde.

Vele molens werden door den storm vernield. Wanneer een molen in een windhoos terecht kwam, dan werden zijn roeden gekraakt en afgerukt of wel, de molen ging als een razende aan 't malen, waardoor het houtwerk warm liep en brand ontstond. In beide gevallen was het gevolg al even rampzalig. Een dergelijk voorval had nog plaats met één der weinig overgebleven molens. Op 26 Februari 1925 trof de molen „De Zoeker” te Zandijk dit lot. Dit feit werd de aanleiding tot de oprichting van de vereeniging „De Zaausche Molen”. Deze oprichting had plaats op 17 Maart 1925 in de zaal van „De Waakzaamheid” te Koog aan de Zaan. Deze „historische” zaal is ons allen welbekend, want we gebruikten er 's morgens ons kopje koffie. Deze wakkere vereeniging heeft niet stil gezeten, want na een 3-jarig bestaan had zij het zoover gebracht, dat zij het Molenmuseum kon openen. De opening had plaats op 24 Mei 1928. Ter eere van deze gelegenheid was de oliemolen „Het Pink” mooi gemaakt en stond met het kruis naar het museum gericht. Hierover meer aan 't slot van dit verslag. Zoo zien wij, dat we den oorsprong van „de Zaausche Molen” niet moeten zoeken in den glorie-tijd van de Zaausche molens, maar het was de daad, die een „halt” toeriep aan de verdwijning van de laatste molens. Ja, het is een zeer pover aantal, dat nog rest. Telde men in de 17de eeuw een 5 à 600 molens in de Zaanstreek, in 1935 was dit aantal nog . . . 27 molens, waarvan slechts de helft nog als windmolens in bedrijf waren.

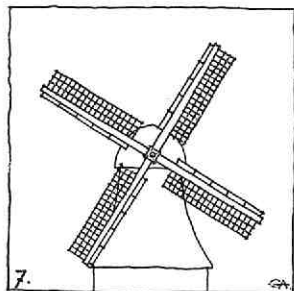
De vereeniging „de Zaausche Molen” kan zich gelukkig prijzen met het Molenmuseum, ook wat betreft het ge-

bouw zelf. Het is het oude Zaanse huis „Huis met de ijzeren brug“, dat naar ik meen om verkeersredenen afgebroken moest worden. Het is aan het initiatief van burgemeester Driessen te danken, dan het behouden bleef en in het Wandelpark als Molenmuseum werd herbouwd. Wat wij te zien kregen in het Molenmuseum was velerlei. Schilderijen, teekeningen,

boekwerken, modellen, onderdeelen, enz. alles betrekking hebbende op de Zaanse molens. Uit de verschillende onderdeelen van gesneuvelde molens bleek heel duidelijk, dat die eenvoudige molenmakers uit het verleden ingenieuze ideeën bezaten. Vernuftige constructies wisten zij te bedenken om de molens aan de gestelde eischen te laten voldoen. Na de bezichtiging van dit museum wandelden wij weer door het park terug en kwamen via een gangetje en een trapje in een aardige zaal terecht, waar gedekte tafels ons wachtten. Nu ik geloof dat ieder zoowat rammelde van den honger, een verschijnsel dat in dezen tijd meer voorkomt. Het zijn alle jaren zoo dezelfde sterren, die schitteren aan den hemel van de excursiecommissie. Daar is bijvoorbeeld het sterrenbeeld „Bastert-Trouw“, hetwelk zonder enig bezwaar gelijk gesteld kan worden met het sterrenbeeld „De tweelingen“. Hier in dit aardige zaaltje maakten we kennis met een nieuw paar planeten en wel het echtpaar Vis! 'k Kan niet anders zeggen dan de kennismaking was zeer aangenaam. De heer en Mevrouw Vis zijn een ideale gastheer en gastvrouw. Hun gastronomische kennis is blijkbaar verontrustend. Wat hun kooktooverkunst ons wist voor te zetten valt met geen pen te beschrijven. 'k Zal hiertoe ook geen moeite doen, omdat ik vrees voor ongelukken, want het lijkt mij niet onmogelijk, dat bij eenige uitweiding over dezen maaltijd de thuisblijvers in dezen distributietijd van verdriet zouden sterven.

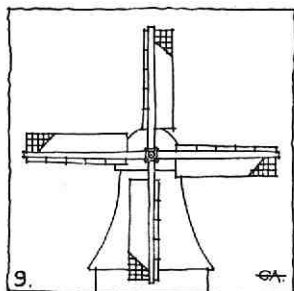
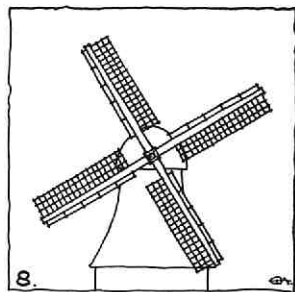

Mijnheer en Mevrouw Vis, als geestelijke vader en moeder van dit noenmaal en mijnheer Loggen (ons welbe-

kend van de kermis) als uitvoerder van harte dank voor het ons gebodene.

Geheel versterkt vervolgd en we onzen tocht en kwamen in de Zaanse Oudheidkamer terecht, waar wij door den heer Honig werden verwelkomd. De heer Honig leidde ons ook rond en het bleek ons daarbij, dat de heer Honig hart en ziel verpand had aan deze inrichting. Allereerst vertoefden wij in de bestuurskamer, een echt Zaanse Rococo-vertrek. Verder zagen wij er een keuken, geheel in geel geschilderd en wanden met oude blauwe tegeltjes. Met het vele aanwezige koperen keukengerei maakte dit een gezelligen indruk. Daarachter aan de Zaan was de z.g. Zaankamer gelegen. Een allervriendelijkst vertrek met zeer vele ramen met mooi uitzicht op het water. Aan de wanden zeer vele schiderijen met voorstellingen betrekking hebbende op de geschiedenis der Zaanse. Op de verdieping werd onze aandacht gevraagd voor een kraamkamer en een poppenkamer. Beiden aangelegenheden meer voor dames dan voor heeren, zoodat U mij wel toestaat hieraan zonder verder commentaar voorbij te gaan. Veel vonden wij ook, of beter gezegd, liet de heer Honig ons zien, betrekking hebbende op het verblijf van Czaar Peter te Zaandam. Verder zagen wij nog scheepsmodellen: een kofscheepje en een Zaanse boeier, diverse oude meubels, kerkstoven, 'n ellestok, mangelplanken en oude landkaarten.

Tot slot weidde de heer Honig nogal uit bij een schilderij, voorstellende „Stier's wreedheid". Dit voorval is geschied op 29 Augustus 1647. Het is één van de vele oude volksverhalen. In het boekje „De verzameling Jacob Honig Jansz. Junior in de Zaanlandsche Oudheidkamer" lezen wij daarover: „Op een land te West-Zaandam graasde een stier, die dol werd op het gezicht van vliegers, waarmede jongens zich in de nabijheid van die weide vermaakten. Jacob Eg, de eigenaar van den stier, schoot toe om het woedende beest, dat van zijn touw was losgebroken, weer vast te binden, doch dit mocht hem niet ge-

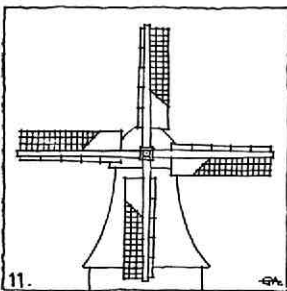
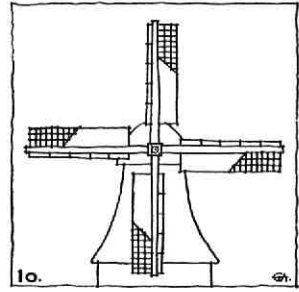

lukken, zoodat hij zich wapende met een bootshaak en daarmee naar den stier stootte. Deze keert zich om en werpt den man onder den voet, de bootshaak was in stukken gebroken. Trijn Jans, zijn vrouw, niettegenstaande zij op het uiterste zwanger was, komt mede met een haak gewapend haren man te hulp. Toen viel de stier haar aan, nam haar op de horens en slingerde haar de lucht in, zoodat zij deerlijk verwond werd, met dat gevolg dat de vrucht nederviel en terecht kwam in 'n waterplas, liggende moeder en kind, beiden levend, omtrent een huis lengte van elkander gescheiden. Man en vrouw zijn beiden kort daarop overleden, doch het kind heeft nog bijna een jaar geleefd. Van dit wonderbare voorval, zoozeer in den geest vallende van de Hollanders uit dien tijd, bestaan een groot aantal prenten, waarvan in de verzameling Honig een eenige collectie aanwezig is". En verder lezen wij nog „In de kruiskerk aan de westzijde te Zaandam, waar Jacob Eg en zijn vrouw begraven zijn en het kind werd gedoopt, werd ter eeuwige memorie een groot geschilderd tafereel opgehangen dat steeds vele kijkers naar de „Bullekerk" lokte, hetgeen soms stoornis in den dienst teweeg bracht, zoodat het kerkbestuur het tafereel in 1835 heeft doen bedekken met een verflag, welke echter in later dagen weder is weggenomen".

Hiermede nemen we afscheid van de Zaausche Oudheidkamer en danken den heer Honig voor de prettige wijze, waarop hij ons met alles deed kennismaken.

Vervolgens ging het naar de oliemolen „Het Pink". Nu moet ik een bekentenis doen. Niettegenstaande het enthousiasme, waarmee de heer Boorsma ons rond wilde leiden heb ik van dezen molen niet meer gezien dan het knusse vertrek waar wij een kopje thee kregen. Hoe ik tot dit verzuim ben gekomen, zal ik U vertellen.

Vanaf het moment dat wij voor „De Waakzaamheid" te Koog uit de autobus stapten hebben wij vanwege de tijdsomstandigheden alles loopende

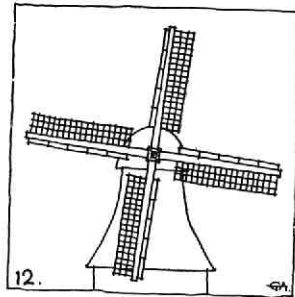

moeten doen. Niet alleen dat dit vermoeiend is, maar het kost ook veel tijd, zoodat het al laat was toen wij bij „Het Pink” aankwamen. De dag mocht voor mij niet te lang duren daar ik pas van een ernstige ziekte hersteld was. Na het nuttigen van het kopje thee zijn wij dan ook huiswaarts gegaan. Ik hoop, dat U mij dit verzuim niet ten kwade zult duiden. Ter vergoeding van dit verzuim, wil ik U nu nog wat mededeelen over de taal der molenwieken. 'k Wil hier dadelijk aan toevoegen, dat ik in 't geheel geen specialist ben op 't gebied van die wiekentaal. 'k Ben daarvoor leentjebuurgaan spelen bij de heeren C. Visser, A. ten Bruggencate en J. Schregardus, schrijvers van het boek „Onze Hollandsche Molens” 2de reeks.

Wie over de teekens met molenwieken dus meer wil weten, leze dit boek.

Het gebruik om met molenwieken gevoelens te vertolken of mededeelingen te doen

is al zeer oud. Het behoeft ons niet te verwonderen dat men hiertoe is gekomen. Voor vele molenaars was het vanwege hun geïsoleerde ligging vooral in den herfst en in den

winter niet gemakkelij

om boodschappen naar de bewoonde wereld te krijgen. Hun molen was echter op grooten afstand te zien, dus was het eigenlijk heel gewoon, dat de man met z'n wieken ging schrijven. Moet een molen voor langen tijd stilstaan, dan plaatst men de wieken onder een hoek van 45° met den horizon. De molen staat dan „overhek” of „overkruis”. In de Vechtstreek is dit b.v. de stand van de watermolens in den zomer. Deze stand is voor een lange periode ook logisch te verdedigen. Dit is de stand, waarbij de wieken het minst de lucht in steken, hetgeen natuurlijk voor bliksemingslag het gunstigst is. Helaas is het ook de stand voor den buiten gebruik geraakten molen, die op den slooper wacht. Wordt een molen 's avonds na volbrachte dagtaak stilgezet dan staat hij „op een roede” of „met een roede voor de borst”. Ook dit is een logische stand. 's Morgens kan dadelijk de onderste wiek met het zeil worden belegd en zoo vervolgens de anderen.

In Belgisch Vlaanderen staat een molen „te bedelen” of

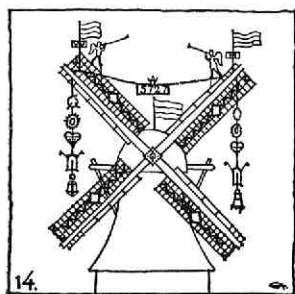
„op schooi”, wanneer hij staat „op een roede” met de zeilen erop. Dit is de stand, zoo er niets te malen valt. Deze stand is in Holland niet bekend.

Tijdens het malen kwam het natuurlijk wel eens voor, dat er het een of ander onderdeel in het ongereede raakte, waardoor men gedwongen was de molen stop te zetten. Wat was nu in zoo'n geval gemakkelijker dan om met de wieken hiervan kennis te geven. Zoo'n bericht met de wieken legde in een oogenblik afstanden van kilometers af. Op geen vluggere manier was de molenmaker ervan te berichten, want men mag niet uit het oog verliezen, dat ook deze erop ingesteld was acht te slaan op de verschillende molens, waarvoor hij werkte. Zoo'n molen werd dan „kruipel” of „onhant” gezet. In Friesland werd wel gesproken van „timmerscheef” of „timmerrouw”. De molenaar van den watermolen in den polder gebruikte dezen stand om Dijkgraaf en Poldermeesters te berichten, dat hij door eenig ongeval, trots het waterbezwaar, niet in staat was verder te malen.

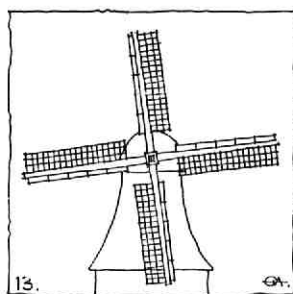
De molenaar van den korenmolen kent ook nog de stand „hakscheef”. Hiermede gaf hij te kennen, dat de molensteenen gescherpt of zooals men dat noemt „gebild” moesten worden. Tevens voor den boeren de stand om te weten, dat zij met geen graan naar den molen moesten gaan.

De uitrusting van de wieken houdt natuurlijk nauw verband met den wind, die er waait.

Waait er een goede molenwind, dan maalt de molen met „volle zeilen” of „van top”. De hekken van de molenwieken zijn dan geheel met de zeilen bedekt.

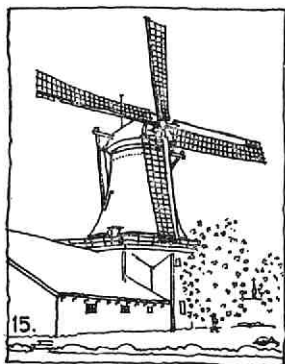
Wordt de wind sterker dan komt de molen op de maximum capaciteit te loopen. Gaat het echter te hard dan trekt de molenaar aan het vangtouw en zet met de vang den molen stil. De molenaar gaat nu zeil verminderen en zet 2 of 4 wieken „in de laagst”. Hiertoe rolt hij ongeveer een vierde deel van de zeilen op, zoodat de hekken bloot komen.

Steekt de wind nog sterker op dan wordt de molen nogmaals stil gezet en mindert de molenaar op 2 of 4 wieken nogmaals de zeilen. Hij rolt de zeilen voor de helft op. Hij maalt dan „in de middelst“.

Breekt er een halve storm los of is de dat wordt nog-eens zeil geminderd en blijven 2 of 4 wieken nog voor een vierde gedeelte met zeil bedekt. De molen maalt dan „in de hoogst“.

Is de wind tenslotte aangegroeid tot een storm en moet er nochtans zakelijke berichtgeving door molenwieken, thans willen wij onze aandacht schenken aan het geven van teekenen van anderen aard.

wind erg stoterig, gemalen worden, dan worden de wieken van alle zeil ontdaan en draait de molen met „leege hekken“ of zoals de Zaankanter zegt „hij loopt op z'n bloote beenen“.

Hebben wij ons tot nogtoe bezig gehouden met de

Vreugde wordt vertolkt door de wieken iets „te kort“ te zetten. Dit beteekent, dat de molen werd tot staan gebracht juist vóór een der wieken den verticalen stand heeft bereikt. De onderste wiek was dan „komend“.

Rouw wordt vertolkt door den molen stil te houden juist wanneer een der wieken door den verticalen stand is gegaan. Werd er bij een vreugde aan „komen“ gedacht, bij rouwen is het meer het begrip „gaan“ dat vertolkt moet worden. Ik vind deze standen zeer fijn gevoeld, want bij vreugde, hetzij bij geboorte, huwelijk, verjaardag, het is altijd een blikken in de toekomst dus zien naar het „komende“. Daarentegen gaan onze gedachten bij rouw steeds terug naar hetgeen geweest is. Deze beide begrippen zijn zeer mooi in deze beide molenstanden weergegeven.

De Zaausche molenaars rouwden op geheel andere wijze n.l. door het afslaan of afnemen van de windborden of houten. Elke wiek van een volslagen molen telt vijf en de molen in totaal alzoo twintig windborden. Al naar gelang de rouw zwaar was werden meerdere dezer borden weggenomen.

Eindigen wij met den molen „mooi“ te maken. Een uiting

van vreugde, die niet tot uiting kwam door den stand der wieken, maar door hun tooi, mooimakerij. Bekend zijn de Pinkstertooi en Bruidstooi. Ook bij hooge feestelijkheden op den molen, b.v. 25-jarig dienstverband, werd de molen ter eere van den jubilaris mooi gezet.

Hiermede neem ik afscheid van U en hoop tot een volgend jaar.

Amersfoort, October 1941.

G. ADRIAANS.

VERKLARING ILLUSTRATIES.

1. „De Grauwe Hengst” te Zaandam.
2. De Zaankamer van de Oudheidkamer aan de Zaan.
3. De keuken in de Zaansche Oudheidkamer.
4. Molen, die „overhek” of „overkruis” staat.
5. Molen, die „op een roede” of „met een roede voor de borst” staat.
Molen met „leege hekken” of molen, die op z'n bloote voeten loopt.
6. Molen, die „te bedelen” of „op schooi” staat.
Molen met volle zeilen of „van top”.
7. Molen, die „kreupel” of „onkant” staat.
8. Molen, die „hakscheef” staat.
9. Molen met 4 in „de laagst”.
10. Molen met 4 in „de middelst”.
11. Molen met 4 in „de hoogst”.
12. Molen, die in vreugde staat.
13. Molen, die in rouw staat.
14. Molen in feesttooi.
15. Oliemolen „Het Pink” te Zaandijk.

(Teekeningen v. d. schrijver).

Parochie van den H. Willibrordus te Vleuten.

Vleuten vond ik het eerst vermeld in het jaar 1228, toen Paus Gregorius IX bevestigde de bezittingen van het kapittel van Oud Munster te Utrecht, o.a. in Vleuten gelegen. ¹⁾

De parochie Vleuten, toegewijd aan den H. Willebrordus en behoorende onder het kapittel van Oud Munster, bestond reeds in de XIII eeuw, want op 4 Mei 1267 vermaakte Lambert, kanunnik van Oud Munster en officiaal van Utrecht een jaarlijksche rente van 12 ponden uit zijn goederen in de parochie Vleuten gelegen, aan het kapittel, om daarvoor zijn memorie te houden. ²⁾

De nog bestaande oude toren dateert uit de XIII eeuw.

In de kerk was een vicarie en een altaar ter eere van den H. Antonius, waaraan Hubertus van Themaat op 3 Febr. 1301 bepaalde goederen vermaakte, waarvoor jaarlijks op het St. Antoniusaltaar H. Missen moesten gelezen worden. ³⁾

Ook was er in de kerk een Maria-altaar, waarop in 1471 een O.L. Vrouwebroederschap werd gesticht.

Het doel van deze Broederschap was de onderlinge eensgezindheid en vriendschap aan te kweeken en te bevestigen.

Om dit te bevorderen bevatte het reglement eenige bepalingen, waardoor op de aller eerste plaats het geestelijk element naar voren werd gebracht, waardoor de broeders en zusters rond het altaar werden samen gebracht. Op iederen Zondag moest na het bidden van de Getijden van den dag een H. Mis worden gelezen op het O.L. Vrouwe-altaar voor de levende en overledene broeders en zusters, waarna de priester, zooals zulks toen gebruikelijk was, memorie moest houden, n.l. op de graven der overledenen bidden de „Miserere" en „de Pro-

¹⁾ Brom. Regesten. No. 783.

²⁾ Brom. Regesten. No. 1630.

³⁾ Dodt van Flensburg. Archief. II, 276.

fundis". Ook moest op iederen Woensdag een gezongen H. Mis worden opgedragen eveneens voor de levende broeders en zusters en evenals boven een memorie worden gehouden.

Vervolgens moest ieder jaar op een bepaalden dag een broedermaaltijd worden gehouden, waaraan alle leden verplicht waren deel te nemen, en die niet kwamen moesten even goed hun aandeel betalen. Den volgenden dag moesten allen ter kerke komen, waar dan een vigilie van negen lessen moest worden gehouden met negen brandende kaarsen, waarna een requiem voor de overleden broeders en zusters moest worden gezongen. De pastoor ontving daarvoor twee en de vicaris en de koster ieder een stuiver. Daarna moesten de twee procurators, die het beheer voerden, hun jaarrekening doen. Tevens zal men een nieuwen procurator voor den aftredende verkiezen, en dan eerst zal de maaltijd worden gehouden. Voor den maaltijd waren ook eenige regels vastgesteld; wie gedurende den maaltijd woorden krijgt met een anderen broeder of zuster kan door den procurator buiten de broederschap gesloten worden met een boete van drie Fransche gouden schilden, benevens zijn aandeel in de kosten van het loopende jaar. Mocht de twist tot een gevecht uitbarsten met messen, kannen, stoelen enz. dan verbeuren de schuldigen ieder drie schilden als boven en vervallen in de kosten der verpleging van hen, die gekwetst mochten zijn.

Ten slotte moest bij overlijden voor ieder lid een requiem worden opgedragen, welke een maand na den sterfdag moest geschieden.

De Broederschap verkeerde echter reeds vrij spoedig in bekrompen omstandigheden, zoodat joffer Aleyt, weduwe van Jhr. Berend van der Haer drie morgen land kocht, welke de Broederschap bezat en schonk deze 3 April 1523 weer aan de Broederschap terug, onder de verplichting, dat ten eeuwige dage op iederen Maandag op het O.L. Vrouwe-altaar een H. Mis moest gelezen worden en voorts drie jaargetijden met vigilie op den 2en, 3en en 4en Zondag in de Vasten voor de zielerust van Jhr. Daem van der Haer, diens gemalin en kinderen.

Op 7 Maart 1568, nadat 's jaars tevoren de kerk was gebeeldstormd en geplunderd, vernieuwde men de oorspronkelijke stichtingsoorkonde, welke veel door den tijd had geleden.

Doch de tijd was niet gunstig, om de Broederschap tot een

bloeiend leven te doen ontwikkelen. De uitoefening van den katholieken godsdienst werd verboden en de kerk werd aan de katholieken ontnomen, waardoor de kerkelijke diensten en de verplichtingen daaraan verbonden niet meer konden doorgaan en derhalve de broederschapsgeest verflauwde. De broederschapsdag werd beperkt tot één dag en daarna geheel afgeschaft. De Broederschap zelf echter bleef bestaan en werd goed beheerd, jaarlijks werd rekening afgelegd, waarbij de broeders op straffe van zes stuivers moesten tegenwoordig zijn.

Het geld, dat in 1568 door schenking was verkregen, werd waarschijnlijk besteed voor de aankoop van de armenwoning, waarnaast de Broederschap in 1593 nog een inkomen had van 25 gulden uit landpacht. Langzamerhand breidde zich de bezittingen uit: in 1758 erfde zij van Gerrit van Brienen van Bunnik een huis, gelegen aan het kerkhof te Vleuten. Jhr. Frederik Uyten Ham vermaakte 200, Paul van Alen 400 en de weduwe van Willem Hendrik van Bijlevelt 200 gulden enz.

Hadden in vroegeren tijd de armen jaarlijks het overschot van den maaltijd gekregen en waarschijnlijk nog wat bovendien, later was de armenzorg meer op den voorgrond getreden. Dat de Broederschap een goeden naam had op dat gebied bewijst wel de fundatie van Dueren. In 1761 liet Beatrix van Dueren, weduwe van Petrus van Nes, haar vermogen na aan de Broederschap onder den naam „Fundatie Beatrix van Dueren“, onder beding, dat de curator jaarlijks aan de behoeftige nakomelingen van de familieleden van de testatrice de rente dezer erflating zou uitkeeren. De Broederschap genoot daarvoor 25 gulden per jaar.

Nadat de katholieken de zwaarste druk hadden geleden en hun langzamerhand meer vrijheid, zij het dan oogluikend, werd geschonken, kwam er ook nieuw leven in de Broederschap. Zoo werd 28 Mei 1771 met meerderheid van stemmen vastgesteld, dat jaarlijks weer in de parochiekerk op den rekendag een H. Mis zoude gelezen worden voor de overleden broeders, waarbij alle broeders moesten tegenwoordig zijn op een boete van 1 schelling. In 1791 werd bepaald, dat na doode van een broeder daags na de uitvaart een requiem met twaalf kaarsen zoude worden opgedragen, waarbij allen weer tegenwoordig moesten zijn op straffe van een gulden.

Wesselius Scholten predikant te Vleuten deed 2 Jan. 1813

een aanspraak gelden ten bate zijner gemeente op de inkomsten der Broederschap. Het gevolg daarvan was, dat men voor den vrederechter van Maarssen in 1815 overeenkwam, dat een achtste van de waarde der geschatte goederen aan den predikant voor zijne gemeente in geld zoude worden uitgekeerd, maar dat deze dan ook onherroepelijk afzag van alle aanspraak op de Broederschap. Het uit te keeren bedrag was 687 gulden. Daarop werd in 1821 vastgesteld, dat voortaan geen andersdenkende in de Broederschap meer kon worden opgenomen, en dat zij, die hoe dan ook de katholieke kerk verlaten, daardoor vanzelf hun lidmaatschap verliezen.

Er waren meerderen buiten Vleuten, vooral te Utrecht woneend, die lid der Broederschap waren, wat wel wat afbreuk deed aan het Vleutensche karakter der Broederschap. Hieraan kwam in 1898 een eind. De Utrechtsche Heeren, die nog lid waren, bedankten en werden tot eereleden benoemd. Dat was zeker wat nieuws. Maar ook de statuten werden herzien en daarin bepaald, dat voortaan alleen katholieken, geboortig in de parochie Vleuten, lid van de Broederschap kunnen worden. Het dorp Haarzuilens behoort daar ook toe.

Veel is er veranderd, doch de Broederschap is weer in wezen hersteld. Er bestaat nog een overlevering, dat iedere nieuwe broeder bij zijn intrede een groote beker wijn moest leeg drinken. De Broederschap bezit een niet kostbaren beker, een glazen kratervormige kelk met zilveren voet. Deze beker is wat inhoud betreft echter onze voorvaderen waardig. Er gaat een flesch wijn in. De nieuwe broeder moest hem ledigen, Maar ook deze dronk is met den tijd medegegaan. De beker wordt niet meer vol geschonken.

Uit de fondsen wordt jaarlijks de armen nog trouw bedeed, meest in brandstoffen voor den winter. En de dorpskinderen, die op den avond van den Broederschapsgedag hunkerend voor het „Oude Raadhuis” staan, waar ouder gewoonte de maaltijd gehouden wordt, krijgen hun deel in den vorm van gestrooid suikergoed.¹⁾

* *
*

In het register der kerkelijke tienden, geheven tusschen de jaren 1275 en 1280 ten behoeve van het H. Land wordt als

¹⁾ Arch. Aartsb. Utr. XXV, 255—273; Jaarb. Niftarlake. 1915, 8—13.

pastoor vermeld een zekere *Wilhelmus*, die voor zich en zijn kapelaan betaling doet. ¹⁾

Aernt Janssen van der Bilt medestichter van de O.L. Vrouwe-Broederschap was dus in dat stichtingsjaar 1471 hier pastoor.

Op Sint Marcusdag van het jaar 1567 viel de kerk ten prooi aan het ruw geweld der soldaten van Brederode, die van Vianen uit drie vendels sterk, naar Amsterdam trokken, waar Hendrik van Brederode, Heer van Vianen tot kapitein van de stad was aangesteld, om hun achterstallige soldij te gaan halen. Op hun tocht plunderden en roofden zij de katholieke kerken. Te Vleuten braken zij de kerk open en verbrijzelden de altaren en beelden en stalen wat van hun gading was. ²⁾

Doch Alva bezwoer de razernij der beeldstormers en herstelde den katholieken godsdienst, zoodat de katholieken van Vleuten in het bezit bleven van hun kerk tot na het sluiten van de Unie van Utrecht, welke godsdienstvrede brengen moest, doch integendeel onderdrukking en vervolging der katholieken bracht.

Nadat meerdere malen een verbod van godsdienstoefening was uitgevaardigd, volgde 26 Aug. 1581 het hatelijk plakkaat, dat de uitoefening van den katholieken godsdienst ten platte lande van Utrecht verbood. Het houden van godsdienstoefeningen werd den priesters ontzegd op een boete van 25 gouden realen en het verlies van hun beneficie: de magistraten, die een godsdienstviering niet hadden belet, zouden eveneens 25 gouden realen verbeuren; ieder toehoorder zoude zijn opperkleed verliezen. De pastoors, die nog in functie waren, zouden ook des Zondags in hunne parochiekerken „het Woord Gods uytten Ouden en Nieuwen Testament mogen prediken“, zonder evenwel de Roomsche religie te bevorderen en de Gereformeerde te lasteren; zij zouden ook kinderen mogen doopen, doch allen met de door Christus ingestelde ceremoniën. Deze concessie is wel toe te schrijven aan het tekort van predikanten en het aanwezig zijn van weinig of geen lidmaten en aanhangers der nieuwe leer, waardoor het onmogelijk was overal Hervormde Gemeenten te stichten. ³⁾

Zoo bleef ook *Hendrik Willemsen van Segvelt*, die in 1565

¹⁾ Muller. Bronnen kerkel. rechtspraak Bisd. Utr. I, 29.

²⁾ L. J. v. d. Heijden. De parochie v. O. L. Vrouw ten Hemelopneming te Vianen blz. 12.

³⁾ Archief v. Nederl. Kerkgesch. N. R. XI, 97 v.v.

door het kapittel van Oud Munster te Utrecht als pastoor te Vleuten was aangesteld, op zijn post en was hij hier nog in 1593 in het volle genot van de pastoriegoederen „ende doet groote verstooringe in den kerckedienst met heymelick te trouwen. De kerck leyt geheel in 't wilt ende is nog vol geschilderde beelden en outaeren.”¹⁾

Gelukkig bleef pastoor van Segvelt tot in Mei van 1611 voor Vleuten behouden, met het gunstig gevolg, dat het katholiek geloof in aller harten bleef leven.

Vleuten is alzoo nooit zonder priester geweest. In den aanvang vonden zij bescherming en onderdak bij de katholiek gebleven kasteelheeren van Uten Ham, de Hegge in Themaat en anderen. Immers op de Synode van 1612 te Utrecht gehouden klaagde de „kerckediener van Vleuten, dat Joncker Uytenham een paep hield op zijn huys onder deksel zijn kinderen te laten leeren, ende ondertusschen door de pauselijke exercitien 't volck seer vant gehoor des goddelijcken Woords vervreemde, dat van gelijcken deselve exercitien opt huys Nijveld onderhouden werden tot groot afbreuck van de religie.”²⁾

In 1634 werd Jhr. IJsbrand van Ravenswaay, heer van de Hegge in Themaat en van het Huis „den Eijk” op zijn huis aan het altaar, waar hij de H. Mis diende, overvallen, gewond en stierf.³⁾

Joannes van Aelst te Utrecht geboren in 1573 en baccelier in de godgeleerdheid werd in 1628 pastoor te Woerden, waar hij een kormervol bestaan had, vanwaar hij dan ook vertrok en in 1631 pastoor werd te Vleuten. Hij hield zijn verblijf op het kasteel Vleuten, dat destijds het eigendom was van de katholiek gebleven jonkers van Schoordijk van Rijnauwen, doch hij kerkte ook op het kasteel de Ham van Jhr. Johan Utenham van Wanroy. Tevens bediende hij ook Harmelen, Spengen, Kockengen en de Meern. Hij vestigde de statie op 't Hoog, een goed eind buiten Vleuten. Hij bleef hier tot zijn dood, welke in 1673 voorviel te Utrecht, waar hij toevallig vertoefde.⁴⁾

Joannes van den Eijnden, een Utrechenaar, volgde hem op, die hier 31 Dec. 1700 overleed.⁵⁾

¹⁾ Hist. Gen. Bijdr. en Meded. VII, 247.

²⁾ Reitsma en v. Veen. Acta Prov. en Part. Synoden. blz. 340.

³⁾ Arch. Aartsb. Utr. XXV, 269.

⁴⁾ Arch. Aartsb. Utr. X, 187, 188; I, 425.

⁵⁾ De Katholiek. 1872, II, 255.

Cornelis van Wijkersloot werd te Utrecht geboren en was Meester in de Schoone Kunsten van Leuven. Hij werd hier pastoor in 1701. Hij bleef hier de herderlijke bediening waarnemen tot hij 4 Juni 1719 te Utrecht overleed. — In 1714 klaagde men te Utrecht nog, dat er te Vleuten processie werd gehouden. In 1701 had hij onderteekend het request voor Codde en heeft werkelijk eenigen tijd de Jansenistische partij aangehangen. ¹⁾

Petrus Josephus Francois was geboren te Leiden en kapelaan te 's Gravenhage en werd in 1719 pastoor te Vleuten, waar hij 30 Nov. 1734 overleed. ²⁾

Cornelis van Veen was geboren te Veldhuizen, parochie Vleuten, 13 Mei 1726. Hij was alhier kapelaan, toen hij 13 Jan. 1734 zijn overleden pastoor als zoodanig opvolgde. De Aarts-priester Ram van Schalkwijk maakte nog al bezwaren hem hier als pastoor te benoemen, daar hij erfgenaam zoude zijn van pastoor Francois, als hij hem zoude opvolgen. Hij stierf hier in 1768.

Paulus van Bijlevelt was geboren te Vleuten 8 Nov. 1741. Hij werd in 1763 kapelaan te Utrecht aan de kerk in de Achter Twijnstraat en daarna in de Hoef en in 1768 pastoor te Vleuten en bleef zulks tot zijn dood 20 Mei 1795. Hij werd bijgezet in de familiegrafkelder der van Bijlevelds in de Protestantsche kerk te Vleuten. De parochie telde 1044 communicanten. ³⁾

Adolf Tellegen werd geboren te Wijk bij Duurstede 3 Jan. 1747. Hij was kapelaan te Vleuten tot 1779, toen hij pastoor werd te Utrecht van het kerkje in de Jerusalemsteeg, en toen dit kerkje in 1793 werd gesloten, ging hij, nadat hij van den Magistraat en den Nuntius verlof had gekregen, over naar het kerkhuis in de Heerenstraat. In 1795 werd hij pastoor te Vleuten, waar hij 6 April 1818 kwam te overlijden en werd in de reeds genoemde grafkelder bij zijn voorganger bijgezet. Zijn portret in 1793 geschilderd door G. W. van Cuylenburgh, hangt in de pastorie van de St. Willebrorduskerk te Utrecht.

In 1795 werd *Harmelen* van Vleuten afgescheiden en werd een zelfstandige parochie, waarvan de nieuwe kerk

¹⁾ Knuttel. De toestand der Katholeken. II, 70.

²⁾ Bijdr. Haarl. I, 175.

³⁾ Arch. Aartsb. Utr. V, 203; VIII, 140.

werd toegewijd aan den H. Bavo. De volgende pastoors waren hier werkzaam:

Nicolaas van Dijk, 1795—± 1907. ¹⁾

Antonius Koppers, 1807—1819. ²⁾

Theodorus Bergers, 1819—1831. ³⁾

Martinus Paulus van Leek, 1831—± 1856. ⁴⁾

Philibert Josephus Wilhelmus v. Bijlevelt, 1856—± 1861. ⁵⁾

Paulus van Roggen, 1861—± 1883. ⁶⁾

Gerardus Kaas, 1883—1900. ⁷⁾

Joannes Tobias Westerman, 1900—± 1904. ⁸⁾

Albertus Franciscus Cremer, 1904—1914. ⁹⁾

Herman Wilhelmus Aloysius van der Waarden. ¹⁰⁾

In 1797 had er een tweede afscheiding plaats, doordat er te De Meern een kerk gebouwd werd en deze tot zelfstandige parochie werd verheven, waarover wij in een volgend jaarboekje iets mede zullen deelen.

Jacobus Ignatius van den Nieuwendijk was geboren te Utrecht 13 Febr. 1782 en priester gewijd 6 Aug. 1806. Hij werd kapelaan te Hoogland 1806, te Weesp 1810, pastoor te Naarden 1814 en vandaar in 1818 te Vleuten en bleef dit tot op zijn dood 7 Oct. 1826; hij werd begraven op het R.K. kerkhof te De Meern. — In het verzoek om subsidie in 1819 lezen we: deze gemeente, die eertijds aanzienlijk was, is in drie gemeenten gesplitst en daardoor zeer vervallen: 't kerkgebouw en pastorie heeft groote en noodzakelijke reparatiën noodig; dezelve be dragen volgens hierbij gaande declaratie 3183.42 gulden. De kerk heeft een schuld van 1075 gulden, ook is zij belast met een erfpacht van 47 gulden en 10 stuivers. ¹¹⁾

¹⁾ Arch. Aartsb. Utr. V, 204, 214.

²⁾ L. J. v. d. Heijden. Parochie Montfoort. blz. 22.

³⁾ A. A. van Wijk. Het kerspel Schalkwijk. bl. 53.

⁴⁾ Arch. Aartsb. Utr. XIII, 42.

⁵⁾ Arch. Arch. Aartsb. Utr. XLI, 62.

⁶⁾ Arch. Aartsb. Utr. XXVII, 18.

⁷⁾ Arch. Aartsb. Utr. XXXV, 219.

⁸⁾ Was geboren te Lichtenvoorde 6 Mei 1845, priester gewijd 15 Aug. 1870, pastoor te Beltrum, te Harmelen 6 Dec. 1900 en stierf hier 22 Jan. 1904.

⁹⁾ Was geboren te Beltrum 12 Oct. 1849, priester gewijd 1874, kapelaan te 's Heerenberg 1877, Soest 1883, pastoor Slagharen 1893.

¹⁰⁾ Was geboren te Herwen 1869, priester gewijd 15 Aug. 1892, kapelaan te Kortenhoef 1892, Hilversum 13 Sept. 1895, rector Utrecht Joannes de Deo 10 Juni 1904, kapelaan St. Cathrijne aldaar 1907, pastoor te Buurse 28 Aug. 1907, Harmelen Juli 1904.

¹¹⁾ Arch. Aartsb. Utr. XXXIX, 145.

Joannes van Everdingen was geboren te Kabauw, 13 Febr. 1787, en priester gewijd 17 Juli 1814. Hij was kapelaan te Hilversum, te Baarn en daarna weer te Hilversum tot 1822, toen hij pastoor werd te Varik, vanwaar hij in 1826 werd overgeplaatst naar Vleuten, waar hij 16 Juni 1851 overleed.

Hendrik Andriessen was geboren te Hilversum 17 Maart 1810 en priester gewijd 5 April 1833. Hij was kapelaan te Werkhoven, Bunnik 1834, Hamersveld tot 1843, in welk jaar hij op 30 Oct. pastoor werd te Everdingen en 14 Aug. 1851 te Vleuten, waar hij 7 Maart 1880 overleed.

Theodorus de Klaver was geboren te Irnsum 10 Jan. 1839 en priester gewijd 10 Aug. 1863. Hij werd kapelaan te Kleinemeer en in 1873 de eerste pastoor in de Drentsche Venen en de stichter van de parochie te Barger Compascum, waar hij een houten kerkje en pastorie bouwde en zwaren missie- en priesterarbeid heeft verricht tot hij in 1880 pastoor werd te Vleuten. Hier bouwde hij een nieuwe kerk en pastorie volgens de plannen van den architect N. Molenaar. De kerk verrees op het erf van het huis Alenveld, gesticht door Mr. Paulus van Alen, echtgenoot van Anna Maria van Bijlevelt. Het terrein waarop kerk en pastorie gebouwd werd, werd geschonken door S. P. W. H. van Bijlevelt. De kerk, welke 400 zitplaatsen had, werd 3 Nov. 1885 door Mgr. Snickers geconsacreerd. Pastoor de Klaver verkreeg ontslag in 1903 en overleed spoedig daarna te Utrecht in het ziekenhuis van St. Joannes de Deo op 10 Febr. 1903.

Henricus Stephanus Ohl was geboren te Utrecht in 1854 en priester gewijd 15 Aug. 1879. Hij werd assistent te Cothen, in 1882 te Baarn en in 1883 kapelaan te Wehl, vanwaar hij in 1899 pastoor werd te Dalmsholte en in 1903 te Vleuten. Hier kwam hij voor een moeilijke taak te staan. Naast de verzorging van de geestelijke belangen zijner parochie, hetgeen voor hem steeds vooraan stond, heeft hij echter tot zijn levenstaak gemaakt de saneering en ordening der financiën, hetgeen allernoodzakelijkst was. Daarbij kwam nog, dat in den loop der jaren de parochie zoo was uitgegroeid, dat de kerk te klein was geworden. Het kerkbestuur bepeinsde vergrooting, en het teekent de wijze leider, zoo lezen we in de Utrechtsche Courant van 24 Dec. 1935, dat hij de inmiddels 77-jarigen bouwmeester polste op welke wijze deze eene vergrooting der kerk

dacht. Hij ontwierp een plan, dat op vele bezwaren stuitte. Er moest opnieuw raad worden geschapt. De zoon van den architect, die ook aan het eerste plan had medegewerkt, N. Moleenaar Jr., ontwierp een nieuwe uitbreiding, waardoor 400 zitplaatsen werden gewonnen. Dit plan werd aanvaard en na vele moeilijkheden overwonnen te hebben, werd 1 Maart 1935 de bisschoppelijke goedkeuring verkregen. De uitvoering werd opgedragen aan de firma Heynsbroek en Leenderts te Schiedam voor 34.500 gulden. De bouw vorderde goed en ondanks de tegenslagen, welke bij een verbouwing veelal ondervonden worden, was de kerk met Kerstmis 1935 gereed.

Bij de uitbreiding der kerk is wel gestreefd naar overeenstemming met het bestaande. Dat echter is niet overal doorgevoerd, daar de omstandigheden, de eischen van het bouwprogram en de beschikbare gelden, zulks niet mogelijk maakten.

De gewelfbouw in het transept is gegroeid uit het streven, om de bestaande elementen van den ouden bouw zooveel mogelijk te benutten. Hiervan is de eigenaardige onderbreking met een dwarsgraat van het kruisgewelf het gevolg. Ook de gewelven der zijbeuken toonen een ongewonen, doch dankbaren vorm, die het bestaan feitelijk dankt aan de noodzakelijkheid om zich omlaag te persen onder een flauw hellend lessenaarsdak, dat een voor leien nog juist toelaatbare helling niet mag overschrijden. Verder was het ondoenlijk in zoo'n gedrukte vorm bij de zijbeuken dwarsbogen te formeeren, zonder gebruik te maken van het modern materiaal: gewapend beton. Dit verklaart de onderbreking van de gebeeldhouwde kapiteelen, die overigens zooveel mogelijk ontzien zijn. Ook de oude kapiteelen van den sloop tegen de buitenmuren zijn doorgezaagd en verhakt, om ze voor de uitbreiding bruikbaar te maken. Met zoo groot mogelijke piëteit is alzoo van den ouden toestand behouden, wat te behouden was en daarnaast is met eenige vrijheid gebroken met de overgeleverde vorm, om te voldoen aan de eischen van het moderne bouwprogram en de weinig beschikbare gelden.

Zonder uiterlijk feestbetoon werd de kerk op Kerstmis 1935 in gebruik genomen. Op 19 Mei 1936 werd de kerk door den Aartsbisschop geconsacreerd en werden de relieken van de H.H. Martelaren Damianus en Laetus in het hoofdaltaar ingesloten.

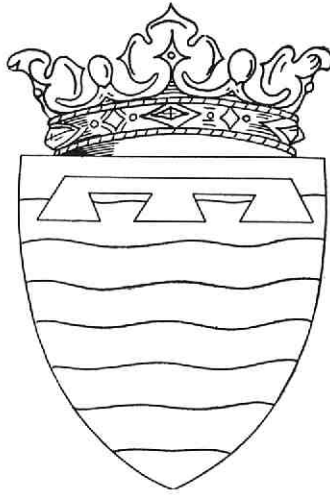
Verder stichtte pastoor Ohl nog twee scholen, een te Haarzuilen en een te Vleuten, alsook een vereenigingsgebouw.

Onder groote belangstelling zijner parochianen mocht hij 15 Aug. 1939 het wel bijzondere jubilé vieren van zijn zestigjarig priesterschap.

L. J. VAN DER HEYDEN.

KAPELAANS TE VLEUTEN.

J. Th. Kerkman	—1723
N. van Veen.	1766—1769
A. Tellegen	—1779
A. Versterre	1798—1803
A. de Groot	1806—1811
G. van Grieken	1811—1816
J. Gijbels	1816—1817
P. Brouwer	1817—1818
F. Gohu	1829—
H. J. Smidt	1844—1845
J. Gerritsen	1846—1847
A. van Schaik	1847—1849
M. Putman	1848—1850
P. Wittebol	1850—1851
A. L. van den Bosch	1859—1861
L. F. J. Meessen	1861—1864
E. Brugman	1864—1869
A. F. Flipse	1869—1879
H. W. Hoegen	1879—1882
J. van der Linden	1882—1884
M. H. Rademaker	1884—1892
A. C. H. Vossenaar	1892—1894
G. H. Wubbels	1894—1900
J. E. A. van Leuffen	1900—1906
H. G. Bijlard	1906—1910
G. M. Mulder	1910—1912
C. M. H. Bless	1912—1913
O. H. de Jong	1913—1915
J. F. Bolsman	1915—1920
H. O. A. Oostveen	1920—1921
L. A. J. J. Feldbrugge	1921—1921
C. M. Voorbij	1921—1924
J. M. W. Mengelberg	1924—1926
J. L. Gerritsen	1926—1929
W. F. C. Mientjes	1929—1932
H. C. Vredendaal	1932—1936
P. G. M. Lutz	1936—1938
A. J. van der Nap	1938—1940
A. A. M. Veldman	1940—

Het Gemeentewapen van Nederhorst den Berg.

In een artikel over „De Gemeentewapens in de Vechtstreek” van de hand van wijlen den heer J. G. Th. Grevenstuk in het jaarboekje van het oudheidkundig genootschap „Niftarlake” van 1917, staat over het wapen van Nederhorst den Berg aangegeekend, dat het wapen, tengevolge van een schrijven van den Schout, dd. 18 Augustus 1819 is vervallen en dat het reeds 30 September 1818 was toegekend aan de Ambachtsheerlijkheid.

Hieruit blijkt dus, dat de gemeente Nederhorst den Berg niet in het bezit was van een gemeentewapen. Bij officieele gelegenheden werd steeds met toestemming van den Ambachtsheer van Nederhorst van het wapen van de heerlijkheid gebruik gemaakt. In dit verband verdient vermelding, dat op de keerzijde van den burgemeesterspenning het wapen van de heerlijkheid Nederhorst prijkt.

Nu aan de gemeente Nederhorst den Berg, bij besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Algemeene Zaken van 14 Maart 1941, nr. 7, een wapen is verleend, is het

wel interessant eens na te gaan, welke formaliteiten aan de verkrijging van het wapen zijn voorafgegaan.

In het jaar 1929 zijn reeds pogingen aangewend om in het bezit van een eigen gemeentewapen te komen. Het gemeentebestuur van Nederhorst den Berg schreef op 10 October 1929 aan den Hoogen Raad van Adel te 's-Gravenhage o.m., dat was gebleken, dat deze gemeente niet in het bezit is van een beschrijving van het gemeentewapen. Verzocht werd alsnog een duplicaat der omschrijving met teekening van het wapen, zooals zulks destijds door den Hoogen Raad van Adel is bevestigd te mogen ontvangen.

Men ging dus uit van de veronderstelling, dat de gemeente Nederhorst den Berg reeds in een gemeentewapen was bevestigd. In antwoord op bovengenoemden brief deelde de Hooge Raad van Adel bij schrijven van 25 October 1929 mede, dat „in het officieel register der gemeentewapens op het Departement van Justitie bij het wapen van Nederhorst den Berg, waarin deze gemeente bij besluit van den Hoogen Raad van Adel van 10 Juni 1818 bevestigd is, aangeteekend staat, dat het wapen vervallen is, terwijl verwezen wordt naar de missive van den Schout, dd. 18 Augustus 1819”.

De Hooge Raad van Adel nam aan, dat de gemeente Nederhorst den Berg thans dus niet in het officieel bezit van een wapen is. Voorts werd verwezen naar het Koninklijk Besluit van 23 April 1919, Staatsblad 181. In dit Koninklijk Besluit zijn bepalingen vervat voor provinciën, gemeenten en andere publiekrechtelijke lichamen of instellingen, om eventueel een wapen te bekomen of in het gebruik daarvan te worden bevestigd. Daartoe is het noodig, dat tot de Kroon — thans den Secretaris-Generaal van het Departement van Algemeene Zaken — een verzoek wordt gericht tot het verkrijgen van een wapen, onder overlegging van een beschrijving en van eene teekening in kleuren van het verlangde wapen en van eene uiteenzetting der overwegingen, op grond waarvan dat wapen gewenscht wordt. Eveneens zal in geval van vereeniging van gemeenten, de nieuwe gemeente zich ter bekoming van een wapen of ter bevestiging van het wapen der vroegere gemeente, waaraan de nieuwe haar naam ontleent, op dezelfde wijze tot de genoemde instantie een verzoek moeten richten.

Volledigheidshalve volgt hier een afschrift van de in 1819 gewisselde brieven tusschen den Secretaris van den Hoogen

Raad van Adel, den heer C. Chais en den Schout van Nederhorst den Berg, den heer Joh. Sanderson.

Eerstgenoemde schreef op 13 Augustus 1819 aan den Schout van Nederhorst den Berg den volgenden brief:

„De confirmatie van het wapen van Uwe gemeente, „ingevolge een gedaan verzoek opgemaakt zijnde op order „van den Hoogen Raad van Adel en met verwondering „gezien hebbende, dat dezelve is teruggezonden, moet ik „veronderstellen, dat zulks abusievelijk is geschiedt, „dienvolgens invitere UEdl. ten spoedigsten de gereed lig- „gende confirmatie van het Wapen aan het Bureau van „den Hoogen Raad van Adel alhier, te doen ligten, ten „einde dit abuis te redresseren, en hierop een rescript „franco verwachtende, heb ik de eer mij met achting te „noemen“.

De Secretaris van den Hoogen Raad van Adel,
w.g. C. CHAIS.

De Schout van Nederhorst den Berg antwoordde hierop bij schrijven van 18 Augustus 1819 aan den Hoogen Raad van Adel als volgt:

„In antwoord op UHoogEd. missive van den 13 dezer, „is dienende, dat ik geen kennis draag, noch van eenig „verzoek, noch van de terugzending der confirmatie van „het wapen van deze gemeente.

„Dit is mij bekend, dat de Ambagtsheerlijkheid Neder- „horst den Berg, Provincie Utrecht, is bevestigd, ingevolge „'t door den eigenaar gedaan verzoek, in het bezit van het „navolgend alzoo beschreven wapen: Zijnde een schild „van gegolfde dwarsbalken van acht stukken van goud en „rood, gedaan in 's-Gravenhage, den 30 September 1818. „De kosten bedroegen f 15.—, die betaald zijn geworden „aan het postkantoor te Amsterdam tegens overgave der „missive, gedateerd 10 October 1818, no. 167 en gecon- „trasigneerd door den Hoogen Raad van Adel“.

De Schout van Nederhorst,
w.g. JOH. SANDERSON.

Met het schrijven van den Hoogen Raad van Adel van 25 October 1929, bovengenoemd, was het gemeentebestuur van Nederhorst den Berg het niet eens. Nogmaals werd verzocht om een duplicaat der omschrijving met teekening van het wapen te mogen ontvangen. Verder schreef het gemeentebestuur o.m.:

„Deze gemeente is volgens Uw opgemelden brief in „haar wapen bevestigd bij besluit van den Hoogen Raad „van Adel van 10 Juni 1818, terwijl de Ambachtsheerlijk- „heid Nederhorst den Berg, volgens den brief d.d. 18 Au- „gustus 1819, no. 149, is bevestigd in het bezit van haar „wapen, bij besluit van den Hoogen Raad van Adel van „30 September 1818.

„Wij mogen dus veronderstellen, dat zoowel de ge- „meente als de Ambachtsheerlijkheid in haar wapen is be- „vestigd. Voor het plaatsen der aanteekening, dat het „wapen dezer gemeente vervallen is, heeft de inhoud van „den brief van den Schout dezer gemeente dd. 18 August- „tus 1819, naar onze meening geen aanleiding gegeven.

„Wij mogen dus aannemen, dat de aanteekening op eene „vergissing berust en onze gemeente dus wel in het offi- „cieel bezit is van een wapen“.

Om onbegrijpelijke redenen is op dezen brief van den Hoogen Raad van Adel geen antwoord ontvangen en is de zaak verder zonder resultaat blijven rusten.

Het gemeentebestuur van Nederhorst den Berg nam echter op 23 November 1940 opnieuw het initiatief om in het bezit te komen van een wapen en richtte over deze aangelegenheid een uitvoerig schrijven aan den Hoogen Raad van Adel, onder overlegging van een afschrift van den brief van 18 Augustus 1819.

Reeds op 29 November 1940 werd van den Secretaris van den Hoogen Raad van Adel bericht ontvangen, dat de gemeente Nederhorst den Berg inderdaad geen officieel vastgesteld wapen bezat. Inmiddels zou de Hooge Raad van Adel echter deze aangelegenheid ter hand nemen.

Bij brief van 24 Maart 1941 berichtte de Secretaris van den Hoogen Raad van Adel, dat aan de gemeente Nederhorst den Berg een wapen was verleend, waarvan de beschrijving luidt

als volgt: Golvend gedwarsbalkt van goud en rood van acht stukken; een barensteel van zilver over de beide bovenste dwarsbalken heengaande. Het schild gedekt met een gouden kroon van 3 bladeren en 2 paarlen.

Na overmaking van een bedrag van *f* 25.—, als kosten voor het in kleuren uitgevoerd wapendiploma, is dit aan het gemeentebestuur van Nederhorst den Berg toegezonden, alwaar het thans ingelijst een plaatsje heeft gekregen op de secretarie.

J. KROL, *Gemeentesecretaris.*

Nederhorst den Berg, 14 October 1941.

Een en ander over de oude ophaalbrug van Loenen a/d. Vecht.

Indien de voorteekenen, waarvan onlangs de kranten ge-
waagden, niet bedriegen, dreigt er, op het oogenblik dat wij
dit schrijven, gevaar voor de brug van Loenen, dat integree-
rend deel van het schilderachtige riviergezicht midden in het
dorp. Eeuwen lang — (om precies te zijn, sedert 1624) — heeft
een brug de verbinding onderhouden tusschen Loenen en het
tegenoverliggende Oud-Over en op enkele uitzonderingen na,
nu eens als gevolg van oorlogstoestanden, dan weer wegens
beschadiging bij aanvaringen of voor het ondergaan van de
noodzakelijke vernieuwingen, heeft zij haar diensten trouw
vervuld; maar dat zij even trouw de tradities van jaren her is
blijven voortzetten, kan niet in het credit van haar rekening
worden geschreven.

Vanaf het oogenblik van haar indienstneming tot op den
huidigen dag was zij particulier bezit en hoe gunstig men in
eerste instantie ook moge oordeelen over het loffelijke initia-
tief van „Joncheer Anthonis van Lynden, het veir dat hij hadde
in syn heerlyckheyt over de Vegt te Loenen” te doen ver-
vangen door „een goede brugge,” wij vreezen dat zijn ver-
toog „aan de Ed. grootmogende Heeren Staten van Holland ende
West Friesland”, n.l. dat hij hierin alleen „sijne ondersaten in
heuren so billicken versoeck wilde believeen ende nyet meer
en hadde in recommandatie als 't welvaren van syn goede ge-
meente ende de accommodatie van trafficquerende ende pas-
serenden man,” meer idealistisch dan oprecht is. ¹⁾

Bij het nalezen van de oude „coopcondities van Kroonen-
borch” voelen we het onmiddellijk aan, dat de Brug en de Tol

¹⁾ De recette moet wel iets meer geweest zijn dan een tegemoetkoming
in de onkosten, ten minste deze bron van inkomsten wordt later „seigneu-
riaal en profytelic” genoemd, evenals die van het veer voordien was ge-
weest.

of Gabelle over de Brugge en van de scheepvaart onder de Brugge van de Vegt tot Loenen" van ouds een winstobject is geweest en dat zij dit ten koste van alles moest blijven. Gierige en inhalige bezitters zullen jaar op jaar uit de brug hebben gehaald wat er uit te halen viel tot groot ongerief van de gebruikers; zoo rigoreus mogelijk pasten zij de bestaande tarieven toe en interpreteerden een twijfelachtig geval in hun voordeel; ja, ik heb reden om aan te nemen, dat in den loop der tijden usances zijn ingeslopen, die niet wettelijk gefundeerd waren. Ik denk hierbij aan de gelden, die geheven worden te Loenen van onder de brug doorvarende schepen, de kleinste vaartuigjes niet uitgezonderd, waarschijnlijk in navolging van wat gebruikelijk was bij de bruggen van Nieuwer-sluis en Vreeland. Bij deze laatste plaatsen was de toestand echter geheel anders: de gemeenten Utrecht en Amsterdam zijn of waren eigenaressen van deze bruggen en van oudsher ressorteert het onderhoud van het jaagpad langs de rivier de Vecht bij haar. Elk schip, dat aldaar de brug passeert, onverschillig of de brug wordt opgetrokken of niet, wordt verondersteld van het jaagpad te hebben gebruik gemaakt, en is dus belastingplichtig.

Het octrooi van 3 Aug. 1624 van de Loenensche brug, hieronder afgedrukt, spreekt ten minste duidelijke taal, waar vermeld staat dat „van elck schip ofte schuyt daervoor die vallbrugge ter begeerte van schipper soude worden opgetogen, t'elcken reyse twee blancken", zal worden betaald. Hier wordt dus nadrukkelijk gestipuleerd, dat de brug worde *opgehaald*; en niet alleen dit, doch ook, dat dit zal geschieden *ter begeerte van den schipper*, blijkbaar ter voorkoming van mogelijk misbruik in den vorm van uitbuiting van schippers of watersportliefhebbers door al te groote gedienschtigheid van den tolgaarder.

Toch zou deze toestand nog langen tijd bestendigd zijn gebleven in weerwil van de strubbelingen, die zich in den loop der tijden bij de invordering der tolgelden hebben voorgedaan, als niet twee zwarte, onheilspellende schaduwen haar zonnig en lucratief bestaan waren komen verduisteren: n.l. het *Merwedekanaal* en de electriche *basculbrug bij de Bloklaan*; het Merwedekanaal, dat zoo goed als alle goederenvervoer langs de Vecht voor zich opeischte en de Nieuwe Brug, die het voornaamste wegverkeer voor haar rekening nam. Hier-

mee was voor onze brug het vonnis geveld en aan haar bestaansmogelijkheid de genadeslag toegebracht.

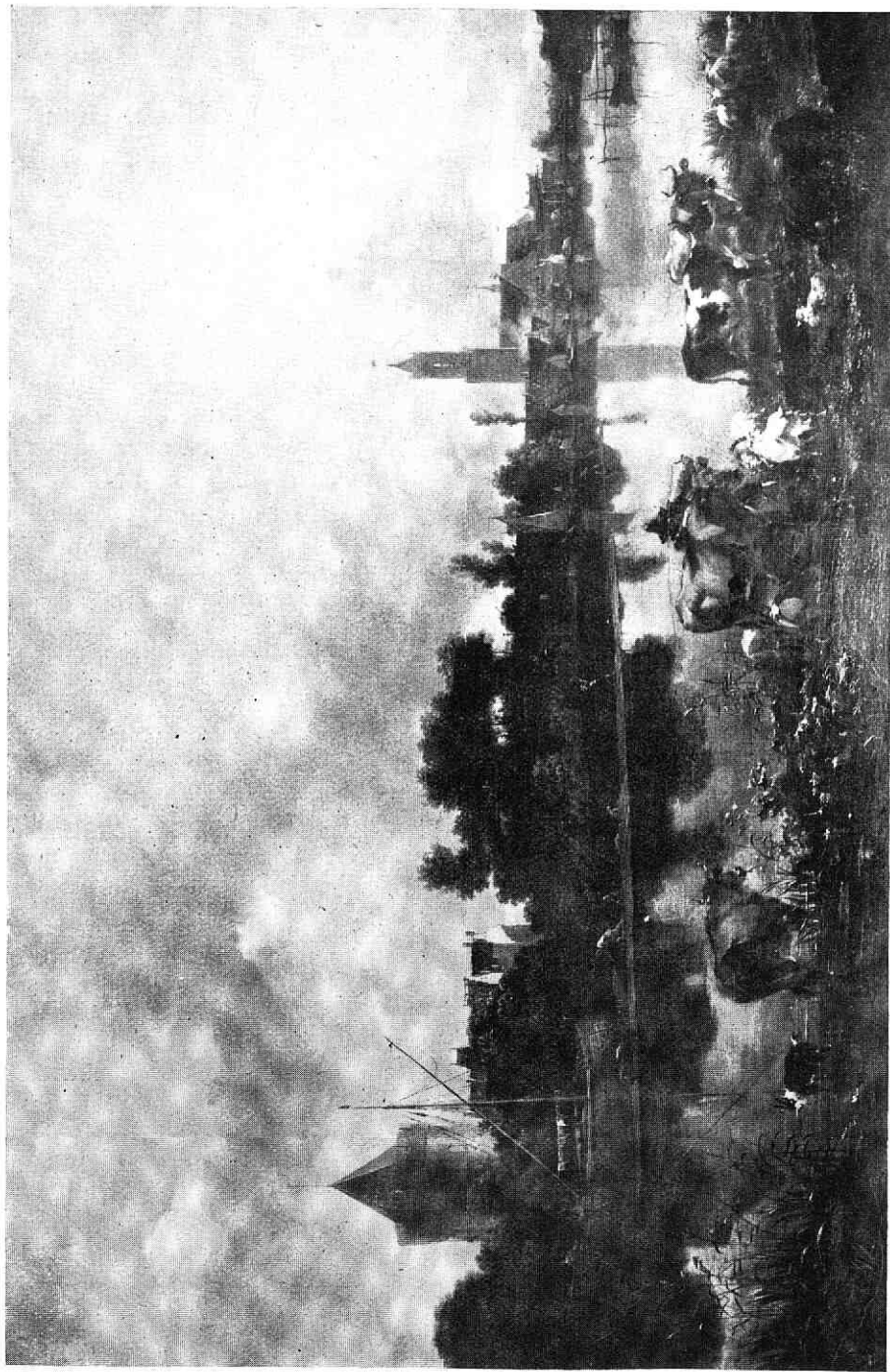
Alvorens enkele punten, de brug betreffende, nader te bespreken, laat ik hier de tekst van bovengenoemd octrooi in haar geheel volgen.

„De Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollandt ende „Westvrieslandt, representerende den Staten van selven lande, „doen te weeten, Alsoo Joncheer Anthonis van Lynden, Heere „van Cronenburg, Loenen enz. ons verthoont heeft dat hij in „sijn heerlyckheyt te Loenen een veir ¹⁾ hadde over de Vegt, „om aen wedersyden menschen, wagens, peerden, beesten, „ende anders, mette pünct, ende schuyte onder behoorlick „veergelt hem competerend over te setten, waer met de onder- „danen beclagen nyet ten besten gediend te syn, overmits sy „door de Vegt gesepareert synde, nyet en connen tot haren „wille bij den Anderen comen, ende bysonder in den Bouw „met wagens, beesten enz. qualick connen overcomen, den een „den anderen altemet moeten wachten, ofte wel twee uyren „of te meer omvaren ²⁾, soo dat men somtijts drie dagen moste „verslyten, dat men andersints in eenen dag soude connen „doen, by groot ongeriff van wegen ende anders, oock dattet „by onweer ³⁾ conde comen, datse de pünct qualyck conden „gebruycken, ende wel altemet geschied' dat se heur hoy ende „coren mosten te velde laten staen, waerom de onderdanen „seer instantelyck versogt hadden, dat om alle voors ende „andere inconvenienten te verhoeden, ende om de passagie „van Hollant ende Gelderlant open te hebben, nyet alleen omme de neringe van Loenen te beneficiëren, maer tot geryff „van de passanten, die andersints seer wijt moeten omvaren, „daer sy te rigte door de Loosdregt over Amersfoort soudent „connen commen, sy mochten gediend worden, als andere „heure nabuyren, met een goede brugge so geappropriert, „dat de schipvaert daer deur nyet beleth mogte werden, als „by Regte neffens t' voors verhoog overgelevert te sien was, „ende hoewel hij verhoonder gansch genegen was, syne onder- „saten in heuren so billicken versoeck te believeen, ende nyet

¹⁾ De meerplaats van de veerpont is op oude kaarten en ook nog in onzen tijd op den rechteroever benoorden de brug duidelijk waarneembaar.

²⁾ omrijden.

³⁾ slecht weer.

Claes P. Berchem (1620—1683).

(Foto Archief Schrijver).

„meer en hadde in recommandatie als 't welvaren van syn goede „gemeente, ende de accommodatie van traffiquerende ende passerenden man, nogtans also de Vegt aldaer wel over de negen „putsche Roeden breed ¹⁾ was, ende dat d'aencomste seer dif- „ficyl waren, ende daer omme de voors. brugge te leggen met „syn affrollen ²⁾ een grote merckelice somme van penningen „soude moeten costen, behalven de hoogte, die soude moeten „gewonnen werden ende de valbruggen die met swaer yser- „wercke ende ketenen soudent moeten besorgt ende bewaert „werden tot geryff van passerende schepen, maer oock jaerlic „veel soude costen tot onderhouden boven de costen van „brughwagter ende andersints, soo hadde hij vertoonder hier- „inne nyet wijder willen procederen sonder eerst op alles voor- „sien te syn met onsen voorgaenden, behoorlick consente, „waeromme hij hem tot ons was keerende, met behoorlick re- „verentie, versoeckende dat ons gunstigh gelieff d' hem ver- „toonder te accorderen om de voors. brugge te mogen leggen „ende tot vervallinge van oncosten daerop te stellen alsulcken „bruggelt, als ten deel by de voors overgeleyde regte ver- „haelt waren ende andersints by proportie de vertoonder, „onder onse correctie, soude agten redelick te syn, als op „elcke wagen gins, ende weder ingespannen synde met twee, „drie, ende vier paerden over te varen, twee stuyvers, een „karre anderhalve stuyver, een paert een stuyver, elck hoorn- „beest een halve stuyver, elck mensch vier penningen ³⁾, een „varcken, een schaep oock elck vier penningen mits dat de „sooglammeren ende soogbaggelen sullen vry syn. Item dat „nyemant so wijt het clockgeslag van Loenen streckt, wagens, „paerden, ofte andere beesten, over de Vegt soudent mogen „setten, met schuyten, schepen ofte schouwen tot nadeel vant „voors bruggegelt op peyne van te verbeuren t'elcken reyse „drie car. gul. ⁴⁾ Voorts van elck schip ofte schuyt daer voor „die vallbrugge ter begeerte van schipper soude werden op-

¹⁾ putsche = Puttensche? Roede is een zeer variabele lengtemaat (3 tot 10 M.). Dat de Vecht daar ter plaatse aanzienlijk breder was dan tegenwoordig, toonen ons de oude afbeeldingen. (Claes P. Berchem).

²⁾ De eerste brug had volgens bovenstaand schilderstuk slechts één klap, en een lange houten afrol naar Oudover.

³⁾ penning = $\frac{1}{2}$ duit of $\frac{1}{16}$ stuiver.

⁴⁾ carolus gulden = guinje = pl.m. 12 gld.

„getogen t'elcken reyse twee blancken,¹⁾ ende soo wie twee „uyren voor ofte naer sonneschyn die valbrugge soude doen „lichten soude betalen dubbelt gelt, item van een vlot houts „van thien balcken een braspenning²⁾, ende min ofte meer „naer advenant, ende soude de schipper gehouden weesen „syn seyl te strycken alvorens hy gecomen soude wesen by „de palen met een hant op de Vegt tot een merckteyken daer „te stellen, ende soo wie bevonden worde syn seyl nyet ge- „streecken, ofte immers den spriet uyt het seyl nyet te hebben „aleer hy binnen t' voors marcteycken compt soude verbeu- „ren thien stuver, item dat nyemant d' voors brugge, jocken, „voeten, palen, stylen ofte bomen van dien sal beschadigen ofte „de pagter, collecteur ofte brugwagter injurieren met woorden „ofte wercken op gelycke peyne als boven ende daerenboven „promptelick te vergoeden de voors, schade, ende of gedaen „werde by de knegt ofte jongen, dat men d'selve schade soude „verhalen op de schipper, schuyt, paert, beeste, van dien „meester dat daer over gedreven ofte gevoert wort ende dat „daertegen de pagter, ofte bewaerder van voors brugge ge- „houden wesen, de schippers ende passerende schepen, men- „schen, beesten wagens ende karren int optrecken, ende sluy- „ten van de voors valbrugge goet gerieff te doen, ende soo hy „driemael mit roupen gewaerschout synde, de valbrugge nyet „op en trocke, ende t'schip ofte schuyt gepasseert wesende, „d'voors valbrugge wederom nyet toe en leyde, ende de schip- „per, wagenaer, ofte andere passerende, daerover schade „lyden mochten, soude de pagter ende bewaerder d'selve „schadeboeten betalen ende off yemandt t'voors bruggelt „mette boeten ofte peni by hem verbeurt nyet wilde betalen „als hy schuldigh soude syn, dat den selven pagter, collecteur, „ofte bewaerder in sulcken gevallen soude arresteren, syn „persoon ende goederen om het voors achterwesen datelic te „consequeren, ende indien yemant boven al sodanigen arrest „hem vervorderd te varen, rijden, dryven, gaen ofte anders „tegen d' executie met woorden ofte wercken, mochte doen „ofte resisteren soude verbeuren ses guld., ende dat alle voors „boeten ende bruggelden, nyettegenstaende eenige contra- „dictie, oppositien, appellatien, relieven ofte diergelycke, ende

1) blancke = 6 duiten.

2) braspenning = oud-Holl. muntstukje van 10 duiten of 6¼ ct.

„onvermindert d'selve, by provisie realycken geexecuteert
 „soude worden by den officier van Cronenburgh, ende dat den
 „pagter, collecteur, ofte brugbewaerder met nyemant soude
 „mogen conniveren ofte accorderen sonder voorweten van
 „Heere van Cronenburgh belangende de voors boeten, Dat
 „nyemant van voors. bruggelden ende dependentien van dien
 „soude vry syn, als die van dese vergaderinge, off de Heeren
 „Gecommitteerde Raden, ende die den Heer van Cronenburgh
 „t'selve soude mogen vergunnen, van alle welcke voors.
 „punten ende conditien, Den vertoonder versogte oitmoedelic
 „onsen brieve van octroy in forma ende dat d'selve mochten
 „geregistreert werden, so ende daer wij bevinden soudent te
 „behooren, t'welcke den vertoonder vertroude, dat te min by
 „ons soude werden gedifficulteert, doordien onder ende boven
 „syne voors. heerlyckheyt van Loenen gelycke bruggen ge-
 „slagen syn ¹⁾ volgens de octroyen daervan verleent, Soo ist
 „dat wy de voors. saecke ende versoucke overgemerct ende
 „genegen wesende ter bede van Heere Remonstrant, Tot accom-
 „modatie van Syn Ed.ts. ingesetenen, ende andere de Riviere
 „van de Vegt moettende passeren, uyt onse rechte wetenschap
 „volcomen macht ende autoriteyt, denselven geoctroyeert,
 „vergunnt, ende geconsenteert hebben, octroyeren, vergunnen
 „ende consenteren mits desen dat hy sal mogen leggen een
 „brugge over de Vegt, in plaetse vant veer, dat den heere ver-
 „toonder tot nog toe over de voors. Vegt heeft gehadt, ende
 „also d'selve bruggen soo int maecken als onderhouden veel
 „sal comen te costen, hebben wij den selve geaccordeert te
 „mogen opstellen het navolgende bruggelt, als van elcke
 „wagen passerend ingespannen synde met twee, drie ofte vier
 „paerden twaelff penningen, een paert ses penningen, elck
 „hoornbeest ses penningen, elck mensch twee penningen, een
 „varcken, ende een schaep elck vier penningen mits dat de
 „sooglammeren ende soogbaggelen vrij sullen syn, van een
 „drift varckens van ses ende daerover t'samen een st., voor een
 „kudde schaepen van ses ende daerover een stuver, ende dat
 „nyemant soo verre het clockeslag van Loenen streckt, wagens,
 „paerden ofte andere beesten over de Vegt sal mogen setten
 „met schuyten, schepen, ofte schouwen tot nadeel van voors.
 „bruggelt, op peyne van te verbeuren t'elcken reyse drie

¹⁾ Bedoeld zijn die van Nieuwersluis en Vreeland.

„ponden te x L groen t' pont ¹⁾, voorts van elck schip, ofte
 „schuyt, daervoor de valbrugge ten begeerte van schipper
 „wort opgetogen, t'elcken reyse een st. ende so wie twee
 „uyren voor ofte naer sonneschijn die valbrugge doet lichten
 „sal gehouden wesen te betalen anderhalve st. ende van een
 „vlot houts t'sy cleyn ofte groot een stuver, de schippers sul-
 „len gehouden wesen haer seyl te strycken, alvorens ende
 „aleer sy gecomen sullen wesen bij de palen, met een hant opte
 „Vegt tot een mercteycken gestelt, ende soo wie bevonden
 „wert syn seyl nyet gestreken ofte immers de spriet uyt het
 „seil nyet te hebben, aleer hij binnen het voors. mercteycken
 „compt, sal verbeuren thien stuvers, item dat nyemant d'voors
 „brugge, jocken Voeten, paelen, stylen ofte bomen van dien
 „sal beschadigen ofte den pagter collecteur ofte brugwachter,
 „injurieren met woorden ofte wercken, op gelycke peynen als
 „boven, ende daerenboven promptelyck te vergoeden d'voors.
 „schaden, ende soo het soude mogen werden gedaen bij de
 „knecht ofte jongen, soo sal men alsulcke schade verhalen
 „opten schipper ofte Mr. van schuyt, peert ofte beest dat daer
 „over gedreven ofte gevoert wert, waertegen den pagter ofte
 „bewaerder van de voors. brugge gehouden sal wesen de
 „schipper ofte passerende schepen, menschen, beesten, wa-
 „gens, ende karren int optrecken ende sluyten van voors. val-
 „brugge goet geryff te doen, ende soo hy drie mael met roupen
 „gewaerschout synde de valbrugge nyet op en treckt, ende
 „schip ofte schuyt gepasseert wesende d'voors. valbrugge
 „nyet toe en leyf, ende de schipper, wagnaer, ofte andre pas-
 „serende, daer over schade lyden mochte, sal den pachter ofte
 „bewaerder d'selve schade en boeten betalen, ende off ymant
 „t'voors bruggelt mette boete ofte pene by hem verbeurt nyet
 „en wilde betalen, als hy schuldigh sal syn, dat d'selve den
 „pagter, collecteur, ofte bewaerder in sulcken gevalle sal
 „mogen arresteren syn persoon ende goederen, om het voors.
 „achterwesen, datelic te consequeren ende indien yemant
 „boven alsodanigen arrest, hem vervordert te varen, rijden,
 „drijven, gaen ofte anders ofte tegens d'executie met woorden
 „ofte wercken resisteerden, ofte yet misdeden sal verbeuren
 „ses gulden, ende dat alle de voors. boeten, ende bruggelden,
 „nyettegenstaende eenige contradictie oppositie, appellatien,

¹⁾ 40 grooten 't pond. 1 groot = $\frac{1}{2}$ stuiver.

„relieffven ofte dergelycke, ende onvermindert d'selve by
 „provisie realycken geexecuteert sullen werden by den offi-
 „cier van Cronenburgh, sonder dat den pachter, collecteur,
 „ofte bruggenbewaerder met yemant sal mogen conniveren,
 „dan met voorweten van Heere Remonstrant belangende de
 „voors. boeten, dat nyemant van voors. bruggelden, ende de-
 „pendentien van dien sal vry syn, als wy ofte onse gecomit-
 „teerde Raden, ende die den Heere Remonstrant t'selve soude
 „mogen vergunnen, ende wert het voors. octrooi verleent on-
 „der expresse conditie, dat d'voors. brugge in cas van noot of
 „invasie van den vijant, blijft subject de demolitie, sonder dat
 „den Heere Remonstrant ter oorzake van dien eenige dolean-
 „tie sal mogen doen, ofte eenige pretentien tot laste vant land
 „maecken ¹⁾ ende ten eynde den Heere Remonstrant, desen
 „onsen consente, accorde, ende octroye moge genieten als
 „naer behooren, lasten wij, ende ordonneren allen ende eenen
 „yegelycken, die desen sullen raecken, ofte aengaen sal mo-
 „gen, dat se den Heere Remonstrant van desen, doen, laten,
 „ende gedogen, rustelick ende vredelick gebruycken, cesse-
 „rende alle belet, ende wederseggen ter contrarie, gegeven in
 „den hage, onder onsen groten Segele hier aen gehangen op
 „ten 11j Augusti, int jaer ons lieffs Heeren Eenigen Heylants,
 „ende saligmaeckers, Duysent ses hondert vierentwintigh”.

J. D. WASSENAER.

Ter ordonnantie van Staten:

VAN DER HOEFF.

Interessant in dit stuk zijn de motieven door den Heer v. Kronenburg aangevoerd voor het slaan van een brug over de Vecht, waarbij twee dingen dadelijk op den voorgrond treden: ten eerste, welk een verkeersbelemmering een betrekkelijk kleine rivierarm kon wezen voor de omwonenden in vroeger

¹⁾ De nieuwe brug zal hoogstens net in gebruik genomen zijn, toen zich deze situatie voordeed, want 3 Aug. 1624 kwam de vergunning af en Dec. 1624 werd volgens L. Smids de brug afgebroken, want hij schrijft in zijn Schatkamer: „A. 1624 quaaam gr. Hendrik van den Berg over den Yssel, en „viel in de Veluwe, juist bij een prangend winterweer. Toen wierd te Loe- „nen de brugh afgebrooken, en de Vecht met bijten opengehouden. En toen „syn de byters, door Heer Antoni van Lynden, Heer van Kroonenburg met „de warme ketel gespijst. Maar het toeschieten van het Staatse volk dee „den vyand, meer bevroosen als bebloed, van onzen bodem wijken”.

dagen, iets dat hier misschien nog sterker uitkomt in de omstandigheid, dat de buurtschappen Mijnden en Oudover, hoewel onder de rook van Loenen gelegen, nog steeds bij het verafgelegen Loosdrecht staan ingedeeld. Ten tweede, dat de tarieven nog al gepeperd waren, vooral in verband met het feit, dat de koopkracht van het geld toentertijde aanmerkelijk grooter was dan nu.

Aan de Loenensche zijde bevond zich in de 16e eeuw vóór de brug een open terrein, de zoogenaamde Ledige Werf, later het Ledige Erf of ook wel de Brugsteegh geheeten, het eigendom van het huis Ruwiel. Een huisje, later daarop gebouwd en aan de Zuidzijde met een steegje op de Vecht uitgaande, ter plaatse waar zich nu de woning bevindt van den Heer H. de Ruyter, werd door de toenmalige eigenaar Cornelis Gerrits verkocht aan de Grootmoeder van Anthonie Baron van Linden, Heer van Kronenburg, doch het huis bleef leenroerig aan het huis Ruwiel. Verondersteld mag worden, dat dit het oorspronkelijk *veerhuis* geweest is en steeds waar van dit huisje in oude stukken wordt melding gemaakt, wordt er gesproken van het *steenen brughuisje*; het *houten brughuisje* aan de overzijde op de brug staande en nog als zoodanig in gebruik, is van lateren datum.

In meer gemelde Coopcondities van 1710 staat onder No. 26:

„Item noch het Recht van een Tol of Gabelle over de Brugge, „en van de scheepvaart onder de Brugge van de Vegt tot „Loenen, volgens opene Brieven van Octroy bij Hooggemelte „haar Ed. Groot Mogende Heeren Staten van Holland en „West-Vriesland op den 3 Aug. 1624 geaccordeert, nevens het „Huys en Woning, met een Huysje op de Brugge staande, „ende een goede Visserije van Aal en Paling onder deselve „Brugge, waarvan nu Pachtters syn Neeltje ende Hendrik „Claasz. Koninck, die daar aan noch huure hebben tot den „laatsten April 1712, jaarlijks om 450 gulde eens geld, werden- „de het Huis en Erf gelegen aan de Brugge in der Ed. Mog. „Heeren Staten s'Lands van Utrecht Gerechte, te Leen gehou- „den van den Huyse Ruwiel als een goed onversterfelijk Erf- „Leen en is subject het Schoorsteen of Haartsteede Geld.”

Keeren we nu terug tot den huidigen toestand. De brug is niet langer in staat haar kostje op te halen en zoo werd zij

eenigen tijd geleden plotseling buiten werking gesteld tot groot ongerief van den gaanden en komenden man. De burgemeesters van Loenen en Loosdrecht kwamen wijselijk overeen, de onkosten van de exploitatie gelijkelijk te verdeelen, hangende een definitieve regeling, want een brug kan daar noode gemist worden. Maar ook het type speelt een rol; dit zag de gemeente Amsterdam in, toen de zoogenaamde Magere Brug over den Amstel dringend herstel behoefde. Het oude type ophaalbrug, dat zoo harmonisch in deze omgeving paste, werd gecontinueerd in weerwil van modernere vindingen. Toch kan men er niet aan ontkomen, dat het oude op den duur moet plaats maken voor het nieuwe, het artistieke voor het praktische, maar dat dit niet zonder strijd geschiedt, daarvoor zorgt de dualiteit in den mensch, die hardnekkig vasthoudt aan het oude en tegelijkertijd haakt naar het nieuwe, hetgeen het nageslacht vaak voor zeer moeilijke beslissingen plaatst.

J. H. ROOSENSCHOON.

Amsterdam, Juli 1941.

De Vechtbrug - tevens tolbrug - te Nederhorst den Berg.

Naar aanleiding van het besluit van het Werkcomité der Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plasengebied om het bruggen- en tollenvraagstuk aan de orde te stellen, en gezamenlijk met het Hoofdbestuur van de Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer en Behoud van Natuurschoon „de Vechtstreek” dit onderwerp nader te bestudeeren, waartoe reeds een commissie benoemd werd, wil ik hieronder beknopt enkele historische bijzonderheden vertellen over de Vechtbrug — tevens tolbrug — te Nederhorst den Berg.

De Vechtbrug te Nederhorst den Berg is een dubbele klapbrug (ophaalbrug), welke in eigendom toebehoort aan de Stad Utrecht en den Ambachtsheer van Nederhorst den Berg, F. O. Graaf van Bylandt. Deze typische bijzonderheid is als volgt te verklaren. De stad Utrecht was in de Middeleeuwen o.m. door haar centrale ligging een belangrijke handelsstad. Uit dien hoofde had zij dan ook groot belang bij goede verbindingswegen met het omliggende land. Een van die verbindingswegen te water was de rivier „De Vecht”. Deze maakt bij Nederhorst den Berg een zeer groote bocht. Om nu deze bocht af te snijden, met als gevolg, dat een veel kortere waterverbinding met Utrecht tot stand kwam, besloot het bestuur van de oude Bisschopsstad in Nederhorst den Berg een nieuwe vaart te laten graven. Deze vaart kreeg den naam van Reedevaart. In den volksmond wordt deze vaart ook wel genoemd „De Nieuwe Vecht”. De Reedevaart ontleende haar naam aan den heer Gerard van Reede, die in de 17e eeuw ambachtsheer van Nederhorst en bewoner van het kasteel was. Gerard van Reede was tevens Heer van Vreeland, Overmeer, Horstweerd enz. en Geëligeerde Raad ter vergaderinge van de Ed. Mogende Heeren Staten 's Lands van Utrecht ende derselver ordinaris Gedeputeerde. Voor gezamenlijke rekening nu lieten de Stad Utrecht en Gerard van Reede een brug bouwen over den nieuw gegraven waterweg.

Als curiositeit kan nog worden vermeld, dat Nederhorst den Berg in die dagen behoorde tot de provincie Utrecht. Uit de geschiedenis van Nederhorst den Berg blijkt o.m., dat bij Keizerlijk decreet van 21 October 1811, opgenomen in „sur la conscription des arrondissements, cantons et communes, qui composent les départements de la Hollande“, Nederhorst den Berg, Ankeveen, Nigtevecht en Hinderdam werden samengevoegd tot één gemeente, waarbij als hoofdplaats der commune werd aangewezen Nederhorst den Berg.

Bij Koninklijk Besluit van 14 November 1815, no. 68, zijn Ankeveen en Nigtevecht weer afgescheiden, met bepaling, dat deze verdeeling niet dan vóór 1 Januari 1816, of zooveel later als de heeren Gedeputeerde Staten dit voegzaam oordeelen, haar effect zal erlangen en dat de bepalingen, bij separatie en combinatie van gemeenten te observeeren, nader zullen worden vastgesteld. Een verslag van een op 22 October 1819 in het regthuis te Nederhorst den Berg gehouden vergadering door Schouten en Raden der gemeenten Nederhorst den Berg, Ankeveen en Nigtevecht vermeldt o.m.: „dat de gemeenten Nederhorst den Berg, Ankeveen en Nigtevecht, gedurende de jaren 1811 tot en met 1817, dus gedurende den tijd van zeven achtereenvolgende jaren zijn gecombineerd geweest“.

Tot de wet van 19 Mei 1819, houdende rectificatie der grensscheiding tusschen de provinciën Noordholland en Utrecht, behoorden de gemeenten Nederhorst den Berg en Ankeveen tot de provincie Utrecht. Ingevolge bedoelde wet zijn zij afgescheiden van de provincie Utrecht en overgegaan naar de provincie Noordholland.

Zooals reeds is opgemerkt is de Vechtbrug gebouwd voor rekening van de Stad Utrecht en den Ambachtsheer van Nederhorst. Om de onkosten van de brug, met de daaraan verbonden kosten van onderhoud en bediening, te dekken, werd overgegaan tot het instellen van een tol. Aan de Staten van den Lande van Utrecht werd octrooi aangevraagd, hetgeen op 17 Juni 1648 werd verleend (volgens het Groot Plakkaatboek II, 563). Van de schepen en vaartuigen, welke een lengte hadden van 18 ellen en 54 duimen en daarboven mocht 10 cent worden geheven. Schepen en vaartuigen van een mindere lengte moesten 5 cent betalen, welk tarief ook gold voor „alle veer- en markt- of volksschuiten, steen- en zandligters, turf-schouwen en dergelijke“. Het tarief voor een dorpschuit was

7½ cent. Met dorpsschuit werd bedoeld een schuit, welke in geregelde beurdienst voer en ten minste éénmaal per week de brug passeerde.

Het tolrecht was niet verschuldigd voor een roeiboot, niet gebezigd voor vervoer van goederen, behoorende bij een vaartuig, of houtvlot, waarvoor tolrecht betaald werd.

Voor een paard of muilezel was 5 cent verschuldigd, voor een rund of ezel 1½ cent, terwijl men voor een kalf, schaap of varken 1 cent moest betalen. Voor een kudde schapen of varkens van 50—100 stuks 50 cent, van 101—200 stuks *f* 1.—, van 201—300 stuks *f* 1.50 en meer dan 300 stuks *f* 2.—.

Voor een honden-, geiten- of bokkenwagen met twee wielen was de tolprijs 2 cent.

Voor elk aangespannen paard, muilezel of rund, aangespannen voor een rij- of voertuig met twee wielen, benevens voor een slede was 8 cent verschuldigd.

Het tarief voor de heffing van bruggeld bevat nog meer onderdeelen, waarop echter thans niet nader zal worden ingegaan.

In latere tijden zijn voormelde tarieven op sommige punten min of meer gewijzigd. Thans is het nog zoo, dat voor de door mechanische kracht voortbewogen rij- of voertuigen met meer dan twee wielen, een heffing verschuldigd is van 5 cent per wiel en voor vaartuigen niet grooter dan 10 ton 10 cent en voor alle andere vaartuigen 1 cent per ton.

Al de genoemde tarieven gelden durende den dag, des nachts is het dubbele van de genoemde bedragen aan bruggeld verschuldigd. Onder „nacht” wordt voor de toepassing van het tarief verstaan: „gedurende de maanden Maart tot en met October, de tijd tusschen 10 uur des avonds en 5 uur des morgens; in de overige maanden, de tijd tusschen 9 uur des avonds en 6 uur des morgens. Hieruit blijkt, dat rijwielen vrij zijn van tol.

Van de betaling van bruggeld zijn vrijgesteld het gemeentebestuur van Utrecht, de Ambachtsheer van Nederhorst, de met het toezicht op het jaagpad en de brug belaste ambtenaren, alsmede alle in- en opgezetenen van Nederhorst den Berg.

Voorts:

- a. de paarden en rijtuigen, behoorende tot het Koninklijk Huis en dat der prinsen en prinsessen, zoomede op reis de paarden en rijtuigen der personen, welke het gevolg

van het Koninklijk Huis of dat der prinsen en prinsessen uitmaken;

- b. de paarden van de Koninklijke marechaussée, de paarden en voertuigen van militairen onder een commandant en die van alleen zijnde militairen voorzien van een bewijs van den commandant, die hen heeft uitgezonden, alsmede de paarden van officieren in uniform.

De thans aanwezige Vechtbrug is van ijzer — in tegenstelling tot de vroegere bruggen, welke van hout waren — en is in het jaar 1886 gebouwd. De kosten beliepen een bedrag van *f* 9000.—. Tot de opening van het Merwedekanaal in 1892 was de scheepvaart op de Vecht — ook genoemd Keulsche Vaart — nog zoo druk, dat de kosten van de brug grotendeels alleen reeds door den watertol konden worden gedekt. Blijkens een brief van 21 April 1880 bedroeg de opbrengst van de heffing van den tol voor schepen en vaartuigen door de ophaalbrug over de jaren 1877, 1878 en 1879, respectievelijk *f* 1189.44, *f* 1244.76 en *f* 1159.92½, terwijl de kosten van onderhoud over die jaren bedroegen *f* 216.76, *f* 124.46 en *f* 388.14½.

Na 1892 trok het Merwedekanaal bijna alle scheepvaartverkeer naar zich toe, met als gevolg, dat de rente van het bedrag van *f* 9000.—, uitgegeven voor de nieuwe brug, niet eens door den tol kon worden gedekt. Dit was voor Jonkvrouwe C. J. A. Warin, Ambachtsvrouw van Nederhorst en voor de helft mede-eigenaresse van de tolbrug, aanleiding om op 31 Mei 1893 tot Burgemeester en Wethouders van Utrecht het verzoek te richten om aan de Hooge Regeering een billijke schadeloosstelling te vragen, wegens mindere ontvangsten aan de Vechtbrug te Nederhorst den Berg, sedert de openstelling van het Merwedekanaal voor het scheepvaartverkeer.

Burgemeester en Wethouders van Utrecht hadden weinig verwachting van een dergelijk adres, zulks temeer, omdat de Reedevaart niet van Rijkswege is gegraven; maar door en op kosten van de Gemeente. Er is dan ook in dit verband nimmer een beroep op de Hooge Regeering gedaan om schadeloosstelling te verkrijgen.

Voor zoover bekend was voor 1881 een tolgaarder aangeesteld, belast met het innen der tolgelden tegen een weekloon van *f* 7.— en het genot van vrij wonen in de brugwachterswoning.

Op Zaterdag, 8 October 1881, des namiddags te 1 ure vond ten stadhuiuze te Utrecht de eerste openbare verpachting van den tol plaats. Er waren 2 inschrijvingen binnengekomen ten bedrage van *f* 813.— en *f* 700.—.

Na 1892 is wederom een tolgaarder aangesteld. De vermindering van de opbrengst der tolgelden was na de openstelling van het Merwedekanaal zoo toegenomen, dat zelfs het wekelijksch gaarderloon van *f* 7.— uit de ontvangsten niet was te bestrijden, alzoo schreef in 1893 Jonkvrouwe Warin aan het gemeentebestuur van Utrecht.

Blijkens de rekeningen van de Vechtbrug over de jaren 1919 en 1920 heeft de exploitatie toen een nadeelig saldo opgeleverd van *f* 800.— per jaar. Daarna is nog getracht in 1927 de brug te verpachten. Er hebben zich toen echter geen gegadigden aangemeld, zoodat de tolgaarder gehandhaafd bleef. In 1938 heeft de toenmalige tolgaarder wegens het bereiken van hoogen leeftijd ontslag gevraagd en verkregen en is wederom tot verpachting overgegaan, zulks voor de jaren 1939, 1940 en 1941. De hoogste inschrijving bedroeg toen *f* 256.— per jaar, waarvoor de brug ook is verpacht.

Sinds 1939 is dan ook een tolpachter in plaats van een tolgaarder aan de Vechtbrug te Nederhorst den Berg verbonden.

Ik moge deze beschrijving besluiten met de hoop uit te spreken, dat de ingestelde commissie voor het bruggen- en tollenvraagstuk in de Vechtstreek bij haar studie ook de Vechtbrug te Nederhorst den Berg zal betrekken.

J. KROL, *Administrateur van de Vechtbrug.*

Nederhorst den Berg, September 1941.

Zigeuners.

Het is nog niet zoo heel veel jaren geleden, dat de dagelijkse weggebruiker van Nieuwersluis naar Loenen er bijna zeker van kon zijn, te eeniger tijd een groep woonwagens aan te treffen ter rechterzijde van den weg, schuin tegenover de toenmalige pupillenschool, ter plaatse waar het jaagpad zich steeds verder verwijderd van den rijksstraatweg. Zelfs niet de meest verstokte philanthroop, begaan met het armoedig huishoudelijk gedoe daar tusschen het geboomte — in 't midden gelaten of zijn gevoelens van medeleven met het lot dezer arme menschen gerechtvaardigd waren of niet — kon ontkomen aan een opwelling van wrevel of ergernis bij het zien van de afschuwelijke vervuiling en verwaarloozing van dit kampje land, dat in dagen van ouds behoorde tot een van de best verzorgde (en dit wil wat zeggen!) buitenplaatsen aan de Vecht, n.l. Ouderhoek.

Toen eindelijk de ravage aan de heesters en boomen ongekende afmetingen begon aan te nemen, maakte de eigenaar aan verdere vernieling een einde door een versperring om het terrein te doen aanleggen met een waarschuwend bord: „Verboden staanplaats voor woonwagens“.

Al duurde het geruimen tijd voor de natuur de laatste sporen van het voormalig woonwagenkamp had uitgewischt, beteekende deze maatregel een abrupt slot aan de ongewenschte bezoeken van bedelende of ventende kinderen en waarzeggende vrouwen aan heel de omgeving, alsmede het ophouden van veelvuldige, vaak onopgehelderde verdwijningen van pluimvee en veldgewas.

Het kan waar zijn (en dat geloof ik ook stellig), dat meer euvel daden dit eigenaardig volk in de schoenen geschoven worden dan billijk en rechtvaardig is (zoowel in letterlijken als overdrachtelijken zin; loopen niet velen blootsvoets?), een feit is het, dat niet voor niets hun het praedicaat „*langvingerig en bedriegelijk*“ wordt toegekend, waar ze zich ook ter wereld ophouden. Doch de billijkheid en rechtvaardigheid gebieden

ons er voor te waken, alle woonwagenbewoners — gelijk helaas zoo vaak geschiedt — met den naam zigeuners te bestempelen. De meesten toch zijn slechts vervuilde zonen en dochteren van het Nederlandsche ras, gelijk reeds duidelijk blijkt uit hun omgangstaal. Slechts een paar malen waren het echte, onvervalsche vertegenwoordigers van dit Oostersch nomadenvolk, die daar hun tenten hadden opgeslagen, hun donker uiterlijk, gitzwarte oogen en haren, hagelwitte tanden, opvallend kleine handen en voeten, kleurige, typische exotische kleedij en hun onnavolgbaar bargoensch waren voor mij even zoovele identiteitsbewijzen.

Alvorens mij met dit onderwerp bij de lezers van Niftarlake te legitimeeren, lijkt het mij niet ondienstig, even enkele bijzonderheden aan te stippen omtrent het Zigeunersvolk in 't algemeen.⁴⁾ Men treft dit zwerversvolk aan over geheel Europa, het grootste gedeelte van Azië, N.-Amerika en de Noordkust v. Afrika; in weerwil van uitgebreide onderzoekingen op het gebied van hun afstamming, geschiedenis en taal is er nog veel dat in nevelen is gehuld.

Algemeen werd vroeger aangenomen, dat hun bakermat in het Noorden van het Balkan-Schiereiland moet gelegen hebben, waar ze reeds in de 14de eeuw werden gesignaleerd; er zijn echter aanduidingen genoeg en te over, om reeds veel vroeger van het bestaan van een afzonderlijk Zigeunersvolk te kunnen spreken.

In een Archief in Weenen bevindt zich, n.l. een Duitsche, metrische paraphrase van Genesis, dateerend uit het jaar 1122, een geestesproduct van een Oostenrijkschen monnik, waarin deze spreekt van Hagar's afstammelingen (Gen. XVI : 15), die Ismaelieten genoemd worden. In de daarop volgende nauwkeurige beschrijving staan deze menschen, zonder vaste woonplaats of land, over de geheele wereld verspreid, levend van roof en bedrog, met een hun aangeboren talent voor metaalbewerking, (Chaltsmiede-koudsmeden) en zooveel meer, als Zigeuners ten voeten uit geteekend. Is het niet merkwaardig, dat alle eeuwen door dit talent hun als het ware in het bloed gezeten heeft; vooral in Z.-Europa is het, dat ze zich naam gemaakt hebben als koper- en ijzersmeden.

⁴⁾ De historische bijzonderheden in dit artikel zijn ontleend aan de Encyclopaedia Britannica.

Er zijn echter nog veel oudere bronnen, die van hun bestaan getuigen, n.l. die uit Britsch-Indië, welke ons zelfs terugvoeren tot de 8e eeuw en gezien hun talrijke verblijfplaatsen aldaar, wordt het vermoeden gewettigd, dat zij sedert onheugelijke tijden ook in O.-Europa moeten gewoond hebben; ja, dat zij het misschien geweest zijn die in de grijze oudheid het brons naar Noord- en West-Europa hebben overgebracht.

De groote Westelijke immigratie begint eerst in de 15de en 16de eeuw; niet in honderden, doch met duizenden tegelijk verschijnen de Zigeuners in Duitschland, Nederland, Frankrijk, Italië, Spanje, Engeland en Schotland en hun reputatie is weldra van dien aard, dat ze aan de gruwelijkste vervolgingen worden blootgesteld. In Schotland werden ze zelfs gehangen „for abyding within the Kingdome“.

Na deze uitwijding zal het den lezer niet meer verwonderen, dat ook in ons land strenge placaten werden uitgevaardigd door de Staten van ons land tegen deze zwervers. De Heeren van Cronenburch, als bezitters van „De Hooge Hals- en Ambagts Heerlijkheid van Loenen-Croonenburgh of Hollands gereg“ waren, van zelf sprekend, in hun rechtsgebied, verantwoordelijk voor de afkondiging en de naleving van de verordeningen hun van hooger hand gegeven. Wat nu volgt geeft in extenso de inhoud van het placaat weer, zooals dit door mij werd aangetroffen onder de nagelaten stukken van Cronenburgh:

„De Staaten van Hollandt en West-Vrieslandt: allen „den geenen die desen sullen sien ofte hooren leesen, „salut, doen te weten, Dat wij in ervaringe gekomen syn, „dat, onaangesien onse voorgaande Placaten, mitsgaders „de zware poenen ende straffen daarbij gestatueert ende „ordres by onse gecommiteerde Raden van tijdt tot tijdt „gesteldt, veele Landtloopers, vagabonden ende Bede- „laars, onder de naam van Heydenen, Egiptenaren ofte „andersints ¹⁾, haer verstouten van andere Quartieren

¹⁾ Ongetwijfeld bestaat er een rijke verscheidenheid van benamingen voor deze menschen. De woorden *Egyptenaren* en het Engelsche *gipsy* (in de 16e eeuw *Egyptian*) zoeken een oorspronkelijk verband met Egypte, het Fransche *Bohémiens* met Boheme, terwijl de Scandinavische volken met de naam *Tatare* de Zigeuners willen onderbrengen bij de *Mongoolsche* horden, de schrik van Europa in de 13e eeuw.

De meest verspreide benaming is echter *Zigeuners*, Duitsch *Zigeuner*,

„herwaarts aan te komen in dese provincie, voornament-
 „lyck ten platten Lande en aldaar in seer grooten getale
 „by den anderen vergaderen, en van de eene plaatse naar
 „de andere, troupsgewyse, passeeren, ende onderweegen,
 „ofte daer sy blyven leggen, veel moetwillegheeden, die-
 „veryen en publicq geweldt bedrijven/ en dat sy dick-
 „maels (met schiet/ of sydtgeweer gewapent synde, de
 „Huysluyden allerhande overlast doen/ haar drijven te sul-
 „len brandstichten/ ende deselve op die wijze Geldt/Eeten,
 „Drincken en andere saken afdwingen, waer jegens ten
 „hoogsten nodigh wesende, dat ten spoedigsten werde
 „voorsien, Soo ist, Dat wij goetgevonden hebben, inhere-
 „rende onze voorige placaten, en specialyck dat van den
 „26 Januari 1695, op dit subject ge maneert, ende het
 „selve hier mede vernieuwende en amplieerende, op
 „nieuws te ordonneren ende statueren/ soo als wij ordon-
 „neren ende statueren bij desen/ dat alle soodanige Landt-
 „loopers, vagabonden ende Bedelaars, Mans of vrouwen,
 „die van andere Quartieren hier te Lande syn gekoomen,
 „hetsy onder de naam van Heydenen, Egyptenaren ofte
 „onder eenige andere naam ofte voorgeven, aanstonds
 „sullen vertrecken uyt deze Provincie: interdiceren

Italiaansch *Zingaro* of *Zingano*, Czechisch *Cingán* of *Cigán*, en Magyaarsch *Cigány*.

Zij, die echter het Eng. woord *tinker* (= ketellapper) aan deze gelijk-
 luidende groep willen toevoegen, betreden m.i. een gevaarlijk terrein,
 want dan zou moeten blijken, dat dezelfde etymologische vorming als die
 voor het woord *tinker*, ook gold voor de andere bovenstaande talen.

Prof. Skeat zegt n.l. van dit woord, dat het is afgeleid van een *tinking*
sound bij het repareeren van metalen potten en pannen, dus een klank-
 nabootsend woord, hetgeen ook blijkt uit I Cor. XIII vers 1 van Wycliffe's
 bijbelvertaling (± 1380), waar men leest:

„If Y speke with tungis of men and of aungels, and Y have not charite,
 Y am maad as bras sownynge, or a cymbal *tynkyng*“, of in de Holl. ver-
 taling: „alwaer het dat ick de talen der menschen ende der Engelen sprake
 en de liefde niet en hadde, soo ware ick een klinckende metael of luydende
 schelle geworden.“

In verband met het talent der Zigeuners voor ketellappen is de redeneer-
 ring van deze volksetymologen zeker niet van spitsvondigheid ontbloot.
 Wel interessant vind ik de overeenkomst tusschen het woord *gajé* (waar-
 mee de Zigeuner den niet-Zigeuner betitelt), *Goyeh*, Hebreeuwsch voor
 een niet Jodin, en het woord *Giaour*, de naam door Turken gegeven aan
 niet-Mohammedanen, speciaal aan Christenen.

„voorts alle soodanige Landtloopers, vagabonden en be-
 „delaars, hetsy onder de naam van Heydenen/ Egiptena-
 „ren ofte andersints, hier te Lande te koomen, ofte aldaar
 „gekoomen synde, te verblijven, veel min troupsgewyse
 „met den anderen te marcheeren, ofte eenige overlast,
 „dieverye ofte moetwilligheyt te plegen, op poene dat die
 „gene, die voor de eerstemaal sullen werden geapprehen-
 „deert, openbaarlyck sullen werden gegeesselt, voor de
 „tweedemaal gegeesselt ende gebrandtmerckt, en in bey-
 „de gevallen, soo wel de vrouws- als manspersoonen, in
 „een tuchthuys werden opgeslooten, om te wercken voor
 „soo lange tijdt, als bij het Gerechttē sal syn verstaan,
 „ende voor de derdemaal met de doot gestraft, gelyck
 „oock met de doot sullen werden gestraft die geene, de-
 „welcke, schoon de eerste maal geapprehendeert synde,
 „eenige overlast ofte geweldt soudē moogen hebben be-
 „dreeven. En sullen oock met de doot werden gestraft
 „alle die bevonden sullen werden Schiet- of Sydtgeweer
 „bij haar te dragen, als oock die haar in Troupen koomen
 „samen te voegen, wanneer ses of meer Manspersoonen
 „boven de sestien jaren oudt, in een troup te samen wer-
 „den bevonden.

(Bij troepsgewijze optreden werd de alarmklok geluid).
 „Ende also wy onse gecommiteerde Raden hebben ge-
 „authoriseert en gelast, om in de Dorpen en ten platten
 „Lande, daar, en soodanigh het dienstigh sullen bevinden,
 „die ordre te stellen, dat de In- en Opgesetenen sigh voor-
 „sien van behoorlyck Geweer, om op het luyden van de
 „klokken, nade plaatsen van het alarm toe te schieten en
 „oock haar selve te beschermen; Lasten en beveelen wij
 „alle de In- en Opgesetenen, soodanige ordres praecise-
 „lyck na te koomen, En beveelen voorts generalyck alle
 „de In- en Opgesetenen, in de Dorpen ende ten platten
 „Lande, van den ouderdom boven de sestien, en onder de
 „sestigh jaren, op het luyden van de alarmklok, tot hulpe
 „van malkanderen en eygene bescherminge te voorscheyn
 „te koomen, en daar in te volgen de ordre van de Schou-
 „ten en Gerechten, op de boete van vier gulden t' elckens
 „te verbeuren, ten ware sy door sieckte, of andere Licha-
 „melycke qualen of voorige absentie, sulcks niet hadden
 „konnen doen: de voorschreve boete te appliceeren ten

„behoefte van den Armen van de Plaatse en paratelyck
„te executeeren“.

Gedaan in den Haage, onder het kleyne Zegel van
den Lande, den drie en twintighsten Augusti 1725.

Onder stondt

Ter ordonnantie van de Staten

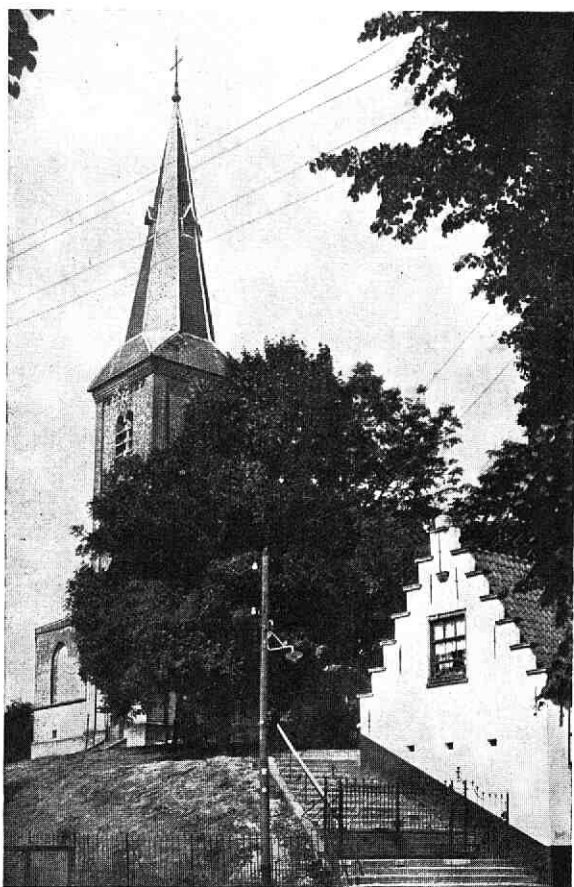
En was geteekent:

SIMON VAN BEAUMONT.

Wie huivert niet bij het lezen van de afschuwelijke straffen, die in uitzicht worden gesteld voor vergrijpen of overtredingen, welke verre blijven van daden van terreur. Dat de Zigeuners deze meermalen zullen bedreven hebben, kan men veilig aannemen en de strengste straffen in dit placaat hierop gesteld, passen volkomen in het kader van de wetgeving van vroegere eeuwen, die geen halve maatregelen kende. Onze voorvaderen koesterden echter veelal te hooge verwachtingen van het praeventatieve karakter van zware straffen, of moeten we de mindere criminaliteit van onze tijden boeken op rekening van een hoogere mentaliteit van het menschenras? Wie zal het zeggen?

J. H. ROOSENSCHOON.

Amsterdam, Aug. 1941.

(Foto Archief Schrijver).

De Ned. Herv. Kerk te Nederhorst den Berg.

Het interieur van het mooie kerkje op den heuvel te Nederhorst den Berg is in 1939 gerestaureerd. Het koor, met zijn koepelvormige binnenkap werd bij de kerkruimte gevoegd. Het 300 jaren oud zijnde eikenhout van preekstoel, doopvont, dubbel gestoelte van de Heerlijkheid en het koorhek, werd ontdaan van een laagje vernis. De kerk werd van eikenhouten banken voorzien. De preekstoel, het orgel en het genoemde dubbel gestoelte van de Heerlijkheid werden verplaatst en bevinden zich nu bij den vierkanten toren. Deze is evenals de Kerk uit tufsteen opgetrokken en heeft een zeshoekigen met leien gedekten spits. Deze toren behoort aan de Kerkelijke gemeente, die ze dan ook onderhoudt. Zij is voorzien van een klok met slagwerk, die om 12 uur voormiddag, bij den aanvang der Godsdienstoefeningen en bij begrafenissen geluid wordt. Vroeger werd zij ook gebruikt ter afkondiging van ondertrouw. In de klok is een randschrift gebeiteld, waaronder een zes-regelig versje. Dit randschrift, met versje luiden als volgt:

IN HET JAER ONZES HEEREN 1790 WANNEER DEHEERLYKHEID NEDERHORST C.S.: NOG ONVERDELT WAS: ONDER DE WEL EDELE GEBOREN HEEREN MEESTER THOMAS ADRIAAN ELIAS EN HENRY PHILIPPE HOPF ZYNDE TOEN PREDIKANT HENRICUS RAPPARDVS:SCHOVT THEODORVS KOPPEN : KERKMEESTEREN JAN DE HEER : HENDRIK VAN HILTFN : EN DE MAKER VAN DEEZE KLOK HENRICVS PETIT. ◆

MYN SCHOON GELVID. WEL EER VERLOREN
DOCH NV DOOR HOPES HUIS HERBOREN
WAS WEL SANCT THOMAS TOEGEWYD. ◆
MAAR ZAL NV VOOR DEN GODSDIENST STREKKEN
OM IDER TOT ZYN PLIGT TE WEKKEN
SO WEL IN DRVK ALS VREVGDENS TYD. ◆

H. POS A.zn.

Jaarverslag

van de Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied.

Wanneer dit Jaarverslag wordt uitgebracht, zal het vijf jaren geleden zijn, dat de Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied werd opgericht op initiatief van het Oudheidkundig Genootschap „Niftarlake“.

Gedurende die vijf jaren is wel zeer duidelijk gebleken, dat er steeds voldoende stof ter behandeling aanwezig is, terwijl de welwillende medewerking, die wij daarbij steeds van autoriteiten en deskundigen mochten ondervinden, ons aanspoort, onze werkzaamheden met kracht voort te zetten.

Moesten we ons in het vorige jaar met het oog op de bijzondere tijdsomstandigheden een oogenblik beraden, wat te doen, al heel spoedig gordden we ons opnieuw aan tot den strijd tot behoud van het schoone in onze Vechtstreek.

Onze vorige Jaarvergadering stond in het teeken van de „Beplanting van den weg“. We herinneren hierbij aan de toen gehouden lezingen van de Heeren Dr. Ir. J. T. P. Bijhouwer over „De ligging van den weg in het polderlandschap“ en Ir. G. Overdijkink over „De wegbepanting in onze streek“. En al hebben we ons dit jaar weinig tot deze onderwerpen kunnen bepalen, toch zullen ze steeds onze aandacht blijven vragen.

Met genoegen maken we melding van het feit, dat de acte van oprichting onzer Stichting vorig jaar voor Notaris J. M. C. van Kempen te Loenen aan de Vecht werd gepasseerd, hetwelk door hem geheel belangeloos werd verricht, waarvoor hem hier gaarne een woord van dank wordt gebracht.

Dientengevolge kon onze postgirorekening thans ten name der Stichting worden gesteld.

De behoefte werd gevoeld, om ons briefpapier en enveloppen een waardig en in verband met de samenstelling onzer Commissie practisch aanzien te geven. Ons medelid, de Heer G. Adriaans, Architect te Amersfoort, ontwierp daarvoor een

vignet, waarin hij bijzonder slaagde. Wij wilden met een en ander tot uiting brengen wat ons werk is, waartoe wij de woorden van Contantijn Huygens tot de onze maakten:

„Ick sit op Hofwyck, staegh aen Goudestein en denck

„En vliede van myn vliedt om voor Uw Vecht te Vechten’.

VINKEVEEN EN WAVERVEEN:

De concept-uitbreidingsplannen voor de Baambrugsche Zuwe, Groenlandsche Kade, Hoflandschen Dwarsweg (Provincialen weg) en Plaswijk konden wij het Gemeentebestuur van Vinkeveen en Waverveen aanbieden. Door de Provinciale Bebouwingscommissie te Utrecht werden deze plannen in behandeling genomen en het Gemeentebestuur uitgenoodigd, deze in een vergadering toe te lichten, waarbij ook de Burgemeesters der aangrenzende gemeenten Abcoude, Mijdrecht en Wilnis tegenwoordig waren.

Het doet ons genoegen, te kunnen mededeelen, dat deze plannen een waardeerende beoordeeling genoten van de Bebouwingscommissie; aan het Gemeentebestuur van Vinkeveen en Waverveen werd in overweging gegeven, de totstandkoming daarvan te bevorderen.

Het plan voor de „kern” der Gemeente Vinkeveen en Waverveen ondervond eenige vertraging in verband met de ahangige plannen van de Provincie Utrecht. Met den Hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat werd intusschen overleg gepleegd.

Van de Gemeente Mijdrecht ontvingen wij inmiddels het verzoek om ook voor het verdere deel van den Hoflandschen Dwarsweg, eventueel van de Mijdrechtsche Zuwe, een uitbreidingsplan te ontwerpen, waaraan wij uiteraard met genoegen zullen voldoen.

TIENHOVEN EN MAARSSEVEEN:

In ons vorig jaarverslag hebben wij reeds gewaagd van de bedreiging van ons Plassengebied nabij *Tienhoven*, omdat wij het verdwijnen van deze prachtige plassen uit een oogpunt van landschapsschoon ten zeerste zouden betreuren. Wij pleegden reeds overleg met de Directie der Gemeentewaterleidingen te Amsterdam, welke in deze omgeving ook groote belangen heeft. Deze aangelegenheid heeft de volle aandacht onzer Commissie.

Mele zullen hierbij betrokken worden de *Maarsseveensche Plassen*, en van het verloop dezer zaak stellen wij ons op de hoogte.

BOTSHOL:

Botshol is een gebied, dat zeker waard is om voor de toekomst als plassengebied behouden te blijven.

Wij maakten daarheen dit jaar een excursie, waaraan als belangstellende gasten deelnamen:

Mevrouw Baronesse Bentinck, te Abcoude;

de Heer H. Cleyndert Azn. als Vertegenwoordiger van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland;

de Heer Ir. W. van der Kloot, Secretaris der Contact-Commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming;

Mr. P. G. van Tienhoven, Voorzitter der Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland;

de Heer J. Huender, als Vertegenwoordiger van de Stichting „Het Utrechtsch Landschap“;

de Heer Dr. J. Heimans, van het Bureau voor Natuurbescherming Amsterdam en omgeving;

de Heer Mr. R. Korthals Altes, van de Stichting „Amstelstroom“, en

de Heer W. Bokma.

In den middag gaven alle deelnemers uiting aan hun bewondering voor dit schoone gebied, toen zij zich vereenigden in den prachtigen tuin van Huize „Binnenrust“ van den Heer en Mevrouw Baron en Baronesse Bentinck, waar den excursisten thee werd aangeboden, en het besluit rijpte, al het mogelijke in het werk te stellen, om dit schoone stuk natuur te behouden.

Op een vergadering van ons Werkcomité met enkele Heeren van de Stichting „Amstelstroom“ en van het Bureau voor Natuurbescherming Amsterdam en omgeving werden de nadere plannen van actie besproken.

Dit plassengebied moet niet alleen gezien worden als natuur- en recreatieservaat voor de Utrechtsche bevolking, maar ook voor die van Amsterdam. Zoowel voor de natuurwetenschap als voor het landschapsschoon is het van belang.

Besloten werd, een speciale „Botshol-Commissie“ samen te stellen, welke zou bestaan uit drie leden der Commissie voor

de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied, een lid van de Stichting „Amstelstroom“ en een lid van het Bureau voor Natuurbescherming Amsterdam en omgeving.

Deze Commissie is gevormd door de Heeren:

Mr. S. P. Baron Bentinck, te Abcoude.
 Ir. J. Loeff, te Oud-Loosdrecht.
 J. Trouw, te Abcoude.
 Mr. R. Korthals Altes, te Amsterdam.
 Dr. J. Heimans te Amsterdam.

ABCOUDE:

De Burgemeester van Abcoude noodigde onze Commissie uit tot beoordeeling van het ontwerp-uitbreidingsplan voor Abcoude, uitgevoerd door Architect Martin Stam te Amsterdam, hetwelk ten huize van Mr. S. P. Baron Bentinck door den vervaardiger nader zou worden toegelicht. Met veel belangstelling namen wij van dit plan kennis, en wij adviseerden den Burgemeester, dit nader te doen uitwerken.

Alhoewel het ontwerp voor Abcoude wel eenigszins te omvangrijk is, gaven wij toch in overweging het niet te wijzigen, maar de mogelijkheid onder het oog te zien, om het gedeeltelijk vast te stellen.

VREELAND:

Toen wij kennis kregen van de plannen van het Gemeentebestuur om de ophaalbrug over de Vecht in het dorp Vreeland af te breken, omdat de nieuwe Provinciale brug thans voldoende in het verkeer zou voorzien, hebben wij ons tot het Gemeentebestuur gewend en verzocht, om hiertoe niet over te gaan, aler het uitbreidingsplan voor de Gemeente was ontworpen. Het was ons bekend, dat Architect Berghoef door de Gemeente als adviseur was aangesteld en wij meenden, dat de eventueele opheffing van de brug samenhang met de uitbreidingsmogelijkheden van het dorp. Wij zouden het betreuren, wanneer een ontijdige beslissing werd genomen.

De Heer Berghoef was zoo vriendelijk, onze Commissie in de gelegenheid te stellen, van zijn ontwerp kennis te nemen en het bleek ons, dat het behoud van de brug zeer gewenscht was. Aangezien ons thans zeer verontrustende tijdingen ten opzichte van dit vraagstuk ter oore komen, blijven wij diligent.

TOLLEN:

De totstandkoming van de Botsholcommissie inspireerde ons, om ook het onderwerp „Tollen in de Vechtstreek” op dezelfde wijze te behandelen. Hierbij zijn belangen betrokken, die in de eerste plaats verband houden met de bewoonbaarheid van de streek, (afschaffing van water- en landtollen) en tevens met het behoud van karakteristieke bruggen.

In een bespreking over dit onderwerp, waarbij tegenwoordig was de Heer Mr. Dr. N. J. C. M. Kappeyne van de Coppello, van de Vereeniging voor Vreemdelingenverkeer en Behoud Natuurschoon „De Vechtstreek”, als speciaal deskundige op dit gebied, en de Heer J. C. Wilbrenninck van den Provincialen Utrechtschen Bond van Vreemdelingenverkeer, verkreeg deze actie de volledige instemming en werd besloten, een speciale „Tollen-Commissie” samen te stellen, bestaande uit drie leden van ons Werkcomité en drie van de V.V.V.B.N. „De Vechtstreek”.

In deze Commissie hebben thans zitting de Heeren:

Ir. J. Loeff te Oud-Loosdrecht.

J. Trouw te Abcoude.

W. Wijmstra te Maarssen.

Mr. Dr. N. J. C. Kappeijne van de Coppello te Loenen aan
C. Colenbrander te Breukelen, en de Vecht.

H. Pos A.zn. te Nederhorst den Berg.

FLORA EN FAUNA:

Met het inventariseeren van de Flora en Fauna in dit gebied werd begonnen met Botshol en Tienhoven.

SURVEY:

Dit onderwerp is in onze vergaderingen vele malen ter sprake gebracht. De verwezenlijking van een goede survey brengt talrijke moeilijkheden met zich en het is noodzakelijk, in dit vraagstuk een duidelijk inzicht te hebben.

Wij voerden een bespreking met Mejuffrouw Ir. van den Ban, als Secretaresse van de Vaste Commissie voor Uitbreidingsplannen in Noord-Holland, en zochten contact met Ir. W. de Bruyn te Utrecht. Hierbij werd de regeling van het Stedebouwkundige vraagstuk uitvoerig bekeken en ons inzicht verdiept, terwijl het onze meening versterkte, dat zonder een

goede inventarisatie een zuivere oriëntering in ons gebied niet mogelijk is.

Onze Commissie heeft het onderwerp daarna, ook al om de consequenties, nader bestudeerd en contact gezocht met Ir. van Eek te Maarssen, Inspecteur van de Werkverruiming. Deze was het met ons eens, dat het uitvoeren van eventueele Werkverruimingsplannen dient te geschieden naar een vast plan, waarvoor een Bestemmingsplan, gebaseerd op een goede survey, voor de geheele streek noodzakelijk is. Hij verklaarde zich bereid, met hogere instanties deze aangelegenheid nader te behandelen.

Intusschen hebben wij ons gewend tot den Heer Mr. Dr. T. Kruyff, Secrearis van de Provinciale Bebouwingscommissie in Utrecht, omdat het ons voorkwam, dat deze Commissie het lichaam is om een survey voor te bereiden.

Verder verstonden wij ons met Professor L. van Vuuren te Utrecht, die een sociale geografie van onze streek noodig achtte.

Uit al deze besprekingen rijpte bij ons het plan, het onderwerp bij het Provinciale Bestuur aanhangig te maken, en in verband hiermede te trachten, een onderhoud met den Commissaris der Provincie te verkrijgen, teneinde deze aangelegenheid daar in te luiden. Prof. v. Vuuren had ons reeds toegezegd, ons bij dit bezoek te willen vergezellen. Dit onderhoud wordt thans door ons voorbereid.

Bij een samenvatting van de diverse gedachten over de Vechtstreek-survey is het voor ons duidelijk geworden, dat een dergelijke inventarisatie moet worden onderverdeeld als volgt.

1. de historie,
2. de Flora en Fauna,
3. het landschapsschoon,
4. de architectuur,
5. de sociale geografie.

Wij ontveinzen ons niet, dat hiervoor veel arbeid zal moeten worden verricht, waarbij ontegenzeggelijk onze Commissie, voornamelijk wat betreft de onderwerpen, genoemd 1 tot en met 4, daadwerkelijk medewerking kan verleen. Voor alles echter zullen de besprekingen in grooter verband gevoerd moeten worden, en onze Commissie spreekt de hoop uit, hierbij op den goeden weg te zijn.

KWELWATER IN UITGEVEENDE POLDERS:

Over dit onderwerp was de Heer Ir. J. C. Pfeiffer van den Cultuurtechnischen Dienst bereid, ons nader in te lichten, met gevolg, dat wij in dit moeilijke onderwerp een beter inzicht kregen.

CONTACT:

Van den Heer J. C. Wilbreninck bereikte ons namens den Provincialen Utrechtschen Bond voor Vreemdelingenverkeer het verzoek om nader contact tusschen dien Bond en onze Stichting. Wij voldeden gaarne hieraan en zegden toe, om bij onderwerpen, die ons gemeenschappelijke terrein betreffen, overleg te plegen.

Gaarne brengen wij hier een woord van dank voor hetgeen de pers over onzen arbeid publiceerde, alsmede aan den A.N.W.B. voor de welwillendheid, zijn kantoor zoo nu en dan te onzer beschikking te stellen.

Ik moge dit verslag besluiten met een opwekking, den arbeid voor het behoud van het schoone karakter onzer streek bij voortdoring te willen steunen.

Baambrugge, Dec. 1941.

De Secretaresse:
W. F. GREVENSTUK.

INHOUD.

1. Naamlijst van het Bestuur en de Leden	V
2. Jaarverslag van de Secretaresse	XI
3. Rekening van den Penningmeester	XIII
4. Excursie naar Koog/Zaandijk	XV

I. Parochie van den H. Willibrordus te Vleuten, door Pastoor L. J. van der Heyden	1
II. Het Gemeentewapen van Nederhorst den Berg, door J. Krol	13
III. Een en ander over de oude ophaalbrug van Loenen a/d Vecht, door J. H. Roosenschoon	19
IV. De Vechtbrug — tevens tolbrug -- te Nederhorst den Berg, door J. Krol	31
V. Zigeuners, door J. H. Roosenschoon	36
VI. De Ned. Herv. Kerk te Nederhorst den Berg, door H. Pos Azn.	43
VII. Jaarverslag van de Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied, door Mej. W. F. Grevenstuk	45
